

CONFERENTIE VAN HET BENELUXPARLEMENT

PARLEMENT VAN DE DUITSTALIGE GEMEENSCHAP

PLATZ DES PARLEMENTS 1 – 4700 EUPEN

VRIJDAG 15 OKTOBER 2021 VAN 10 TOT 16 UUR

PROGRAMMA

DESINFORMATIE EN FAKE NEWS

Voorzitter: mevrouw Patricia Creutz

Rapporteur: mevrouw Gwenaëlle Grovonius

Moderators: mevrouw Gwenaëlle Grovonius en de heer Hans Verreyt

I. INLEIDING

10.00-10.05	Verwelkoming door mevrouw Patricia CREUTZ, voorzitter van het Beneluxparlement
10.05-10.10	Verwelkoming door de heer Karl-Heinz LAMBERTZ, voorzitter van het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap,
10.10-10.20	Inleiding door mevrouw Gwenaëlle GROVONIUS, rapporteur op het onderwerp Fake News
10.20-10.25	Kort verslag vanuit de Noordse Raad over hun activiteiten op het onderwerp Fake News door mevrouw Angelika BENGTSOON, ondervoorzitter van de commissie voor Wetenschap en Cultuur in de Noordse Regio

II. DE VERANTWOORDELIJKHEID VAN PLATFORMEN

Moderator: mevrouw GWENAËLLE GROVONIUS

10.25-10.40	Uiteenzetting door de heer Marco PANCINI, <i>Director Public Policy and Government Affairs EMEA</i> bij YouTube
10.40-10.55	Uiteenzetting door de heer Jeremy ZEEGERS, <i>Public Policy Manager of Facebook</i> voor België en Luxemburg
10.55-11.10	Uiteenzetting door de heer Damien VAN ACHTER, expert media-innovatie en digitale strategie (België)
11.10-11.25	Uiteenzetting door de heer Pieter VAN BOHEEMEN, onderzoeker bij het <i>Rathenau Instituut</i> (Nederland)
11.25-11.45	Vragen & antwoorden en debat

III. DE ROL VAN DE KLASSIEKE MEDIA

Moderator: mevrouw GWENAËLLE GROVONIUS

11.45-12.00	Uiteenzetting door mevrouw Marcella BREEDEVELD, hoofd Duurzaamheid van <i>Mediahuis</i>
12.00-12.15	Uiteenzetting door de heer Arnold KARSSENS, journalist, <i>Ongehoord Nederland</i>
12.15-12.30	Uiteenzetting door dr. Alexandre BOVET, <i>Postdoctoral Research Associate, Mathematical Institute, University of Oxford</i>
12.30-12.35	Kort verslag vanuit de Baltische Assemblee over hun activiteiten op het onderwerp Fake News door de heer Jānis VUCĀNS, ondervoorzitter
12.35-12.55	Vragen & antwoorden en debat

12.55-13.55

LUNCHPAUZE

IV. EUROPA EN DESINFORMATIE Moderator: de heer HANS VERREYNT	
13.55-14.10	Uiteenzetting door de heer Gusty GRAAS, ondervoorzitter van de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa
14.10-14.15	Kort verslag vanuit de NAVO Assemblee over hun activiteiten op het onderwerp fake news door de heer Rodrigue DEMEUSE, ondervoorzitter van de commissie voor Democratie en Veiligheid en adjunct-hoofd van de Belgische delegatie
14.15-14.30	Vragen & antwoorden en debat
V. OVERHEDEN EN DESINFORMATIE Moderator: de heer HANS VERREYNT	
14.30-14.45	Uiteenzetting door de heer Oliver PAASCH, minister-president van de Duitstalige Gemeenschap
14.45-15.00	Uiteenzetting door prof. dr. Joris VAN HOBOKEN, Universitair hoofddocent, Instituut voor Informatierecht, Universiteit van Amsterdam; Hoogleraar, Vrije Universiteit Brussel
15.00-15.15	Uiteenzetting door de heer Patrick VERNIERS, <i>directeur, Service d'appui au Conseil supérieur de l'éducation aux médias</i>
15.15-15.30	Uiteenzetting door mevrouw Debora PLEIN, coördinator BEE SECURE, ministerie van Onderwijs, Kinderen en Jongeren (Luxemburg)
15.30-15.50	Vragen & antwoorden en debat
VI. AFSLUITING	
15.50-15.55	Conclusies door mevrouw Gwenaëlle GROVONIUS, rapporteur
15.55-16.00	Woord van dank en afsluiting door mevrouw Patricia CREUTZ, voorzitter van het Beneluxparlement

CONFERENTIE DESINFORMATIE EN FAKE NEWS

VRIJDAG 15 OKTOBER 2021

Ochtendvergadering

I. Inleiding

De vergadering wordt om 10.04 uur geopend door mevrouw *Patricia Creutz* (B), voorzitter van het Beneluxparlement, in het parlement van de Duitstalige Gemeenschap te Eupen. Ze heet de aanwezigen welkom op deze conferentie over een thema dat het Beneluxparlement enkele weken geleden al aansneed in een werkgroep. Het verheugt haar dat de voorzitter van het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap de tijd heeft gevonden om een welkomstwoord uit te spreken.

De heer *Karl-Heinz Lambertz*, voorzitter van het Parlement van de Duistalige Gemeenschap (België), heet op zijn beurt iedereen welkom in het parlement van de Duitstalige Gemeenschap. Hij doet dat graag in de drie landstalen en in het Engels. Hij houdt zijn inleiding bewust in het Duits om iedereen duidelijk te maken dat België ook een Duitstalige gemeenschap telt. Als de staatshoofden van de Duitstalige staten in Europa bijeenkomen, is ook de Belgische vorst daar vertegenwoordigd. Het Klosterhotel hier in Eupen was reeds meer dan eens de locatie van zulke bijeenkomsten.

Iedereen is welkom hier in Eupen, de hoofdstad van Ostbelgien. Over de geschiedenis van dit huis, waar nu het parlement van de Duitstalige Gemeenschap gevestigd is, is veel te vertellen. Het gedeelte waar we nu vergaderen is een nieuwe aanbouw, maar de rest van het pand werd in de Duitse tijd gebouwd, in 1915 namelijk, en wel als afspanning voor kooplieden. Daarna werd het omgevormd tot een sanatorium voor mensen met longaandoeningen en nog later tot een school. Pas in het begin van de 21ste eeuw werd het de zetel van het Duitstalige Parlement. De voorzitter nodigt iedereen uit om na afloop eens rustig rond te kijken en zich via brochures te verdiepen in de historie van het gebouw.

Vandaag is het Beneluxparlement hier voor het eerst te gast onder het voorzitterschap van Patricia Creutz. Het verheugt de heer Lambertz bijzonder dat het Beneluxparlement aan een lid van het Duitstalige parlement het vertrouwen heeft geschonken om het Belgische voorzitterschap te leiden. Mevrouw Creutz is met hart en ziel aan de Benelux verknocht en zal deze baan dan ook met al haar enthousiasme op zich nemen.

De tolken hoeven niet langer te panikeren, de heer Lambertz zal nu naar het Frans overschakelen als hij het heeft over *the unique selling points* van de Duitstalige Gemeenschap in België. Om te beginnen wordt ze als nationale minderheid erkend volgens de Europese Conventie ter bescherming van de nationale minderheden. Voorts is ze een kleine gefedereerde entiteit, de kleinste zelfs binnen de federale Europese lidstaten, in casu Oostenrijk en Duitsland. In Zwitserland, dat niet tot de EU behoort, is de helft van de kantons qua oppervlakte kleiner dan de Duitstalige Gemeenschap, acht van de zesentwintig kantons tellen minder inwoners dan Ostbelgien. Dit ter informatie van diegenen die denken dat de Duitstalige Gemeenschap te klein is om een rol van betekenis te spelen binnen België. Het verschil tussen het grootste Zwitserse kanton, Zürich met zijn 1,5 miljoen inwoners, en het kleine Appenzell met amper 15.000 inwoners, is veel groter dan hier in België: Vlaanderen telt 6.000.000 inwoners, Ostbelgien 80.000. Er is dus zeker een rol voor die Duistalige Belgen weggelegd. De heer Lambertz zal dit thema vanavond verder uitdiepen op een conferentie in Brugge.

Er is nog een derde troef die de Duitstalige Gemeenschap uniek maakt en dat is de ligging als grens-regio. Al wat in Ostbelgië gebeurt heeft een grensoverschrijdend aspect, dat werd tijdens de coronapandemie wel snel duidelijk.

Hierna schakelt de heer Lambertz over naar het Nederlands om het te hebben over de grensoverschrijdende samenwerking binnen de Benelux. Benelux was een van de organisaties die de Conventie van Madrid heeft geconcretiseerd. Ook bij de instelling van het grensoverschrijdende natuurgebied Drielandenpark heeft de Benelux een grote rol gespeeld. Ook inzake de wederzijdse erkenning van diploma's is die samenwerking een must.

Het gespreksonderwerp van vandaag beroert ook geregeld de commissie Algemene Politiek van het Duitstalige Parlement. De heer Lambertz hoopt dat beide parlementen elkaar zullen bevruchten en dat zijn parlement veel zal hebben aan de verslagen van de Beneluxdebatten van vandaag. Hij wenst iedereen een vruchtbare en aangename dag hier in Eupen.

De *voorzitster* dankt de heer Lambertz voor zijn gastvrijheid en overhandigt hem een klein geschenk. (*Applaus*)

Mevrouw Grovonius is rapporteur voor deze conferentie. Zij zal het onderwerp ook kort inleiden.

Mevrouw *Gwenaëlle Grovonius*, rapporteur, (B) heeft met de gezamenlijke commissies voor Justitie en Grensoverschrijdende Samenwerking twee voorbereidende bijeenkomsten gehouden over het onderwerp *fake news* en desinformatie. Ze wenst de heer Opgenhaffen, professor in Leuven en Leiden en de heer Ongena, rapporteur namens de Belgische Senaat over dit onderwerp, te danken voor de ideeën die ze reeds voor de zomer met ons hebben gedeeld. Beide presentaties hebben haar en de leden van ons Beneluxparlement nieuwe inzichten gegeven.

Zo hielpen ze ons met het definiëren van de terminologie en de context. Zonder deze hoorzittingen was de titel van deze conferentie anders geweest. De conferentie gaat nu over *fake news* én desinformatie, twee begrippen die men zeker niet zomaar door elkaar mag gebruiken. In de hoorzittingen ging het over verschillende vormen van desinformatie. Zo kunnen slordigheden leiden tot fouten, of er kan sprake zijn van satire. Al die vormen van desinformatie hebben als gemeenschappelijk punt dat er schade wordt aangericht in de reële wereld, al dan niet met kwaad opzet.

Maar op ons netvlies zit vooral het nepnieuws dat wel degelijk bedoeld is schade toe te brengen of zelf winst te behalen. Dat moet worden bestreden, want toegang tot op feiten gebaseerde en kritisch gecontroleerde informatie is essentieel voor een democratie. Nu informatie zich zeer snel en ongecontroleerd kan verspreiden via de sociale media, is deze kwestie meer dan ooit aan de orde. Daar komt nog bij dat *fake news* sneller rondgaat en gretiger geconsumeerd wordt dan echte informatie, gewoon omdat het sexy en aantrekkelijk is, opschudding verwekt. Daardoor wordt het automatisch bevoordeeld door de algoritmes. Die zorgen ervoor dat gebruikers te zien krijgen wat ze willen zien, dat ze worden bevestigd in hun denken, waardoor mensen in een soort van echokamers terechtkomen, waar iedereen nabauwt wat de ander zegt.

Er bestaat vandaag een niet te verwaarlozen vertrouwenscrisis ten aanzien van de politiek, de officiële media en de wetenschap. Dat kan tot een gevaarlijke cocktail leiden, bijvoorbeeld wanneer extreme splintergroepen hun desinformatie op grote schaal en snel kunnen verspreiden via de sociale media. Zo kunnen de veiligheid en de democratie in gevaar komen.

De hoorzittingen zorgden reeds voor een goed debat, maar vandaag hebben wij de ruimte om nog verder in te zoomen op dit thema. We zullen het in drie ‘blokken’ opdelen. In blok 2 spreken we over de verantwoordelijkheid van de platformen, in blok 3 over de rol van de klassieke media, in blok 4 gaan we in op de rol van de Europese en andere overheden in de strijd tegen desinformatie.

Er wordt vaak gewezen op de verantwoordelijkheid van media op het gebied van *fake news*. Ze worden geregeld met de vinger gewezen. Denk aan de Amerikaanse presidentsverkiezingen van november 2020. Facebook zou toen volgens een klokkenluider een aantal zogeheten noodmaatregelen te vroeg uitgeschakeld hebben die de verspreiding van desinformatie moesten tegengaan. Hierdoor kon het platform gebruikt worden om de Capitoolbestorming begin dit jaar te organiseren.

Van elk platform wordt verwacht dat het actief desinformatie bestrijdt op zijn kanalen. Maar gaan we dan als samenleving en politiek niet voorbij aan de vraag of deze verantwoordelijkheid bij de grote techbedrijven moet worden gelegd? Willen we dat wel? Zijn het dan Facebook, Twitter en Instagram die beslissen wat de waarheid is? En hoe gaan we om met mediaplatformen die gevestigd zijn in landen die wij mogelijk als onvrij bestempelen? De rapporteur is erg blij dat wij vandaag over deze vragen van gedachten kunnen wisselen in het bijzijn van vertegenwoordigers van onder andere YouTube en Facebook.

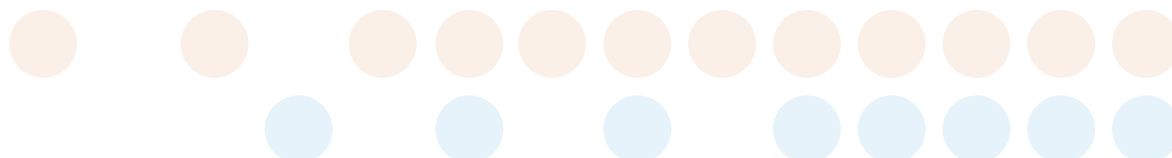
Tijdens de hoorzittingen is ook de rol van de klassieke media onder de aandacht gebracht. Zo wees de heer Opgenhaffen op de manier waarop klassieke media aandacht vragen voor hun berichten op sociale media. De zogenoemde deelwaardigheid van nieuws dreigt zo belangrijker te worden dan de echte nieuwswaardigheid. Deze verschuiving heeft invloed op de kwaliteit van de informatie en op het kritische onderscheidingsvermogen van de lezers en kijkers: wat is informatie, wat is desinformatie? En ligt het monopolie op het nieuws en de waarheid dan bij de klassieke nieuwsbedrijven, die vaak een subsidierelatie hebben met de overheid? Wij zullen ons ook de vraag moeten stellen of er binnen de klassieke media ook sprake van desinformatie is en hoe zij hun rol zien in de gehele discussie rondom desinformatie. Over deze vragen spreken wij vandaag onder andere met een vertegenwoordiger van het Mediahuis en met de heer Karskens. Hij schreef een zwartboek over desinformatie bij het Nederlandse NOS-journaal en heeft een nieuwe omroep opgericht.

Na de lunch zullen we ingaan op de rol van diverse overheden ten opzichte van desinformatie en *fake news*. Ook hier is sprake van een zekere spanning. In hoeverre kan een overheid, net als de techbedrijven en de klassieke media, bepalen wat wel en wat geen desinformatie is? De beperking van de vrijheid van meningsuiting ligt op de loer bij ingrepen van overheidswege.

Overheden worstelen met hun verantwoordelijkheden over dit onderwerp en zetten voornamelijk in op de veronderstelde mediawijsheid van de bevolking. Op Europees niveau worden concretere stappen gezet. Reeds in 2018 is een EU-strategie tegen de verspreiding van nepnieuws uitgebracht. Daarin pleit de EU, naast een vorming voor burgers hoe met media om te gaan, ook voor een gedragscode voor sociale media en internetplatformen. De EU spoort techbedrijven aan om nepnieuws en desinformatie actief te bestrijden en hun onlinebeleid te verbeteren. Ook ondersteunt de EU de zogenaamde *factcheckers*.

We zullen de mogelijkheden onderzoeken die onze landen afzonderlijk, maar bij voorkeur gezamenlijk hebben om om te gaan met *fake news* en desinformatie. Wij hebben als Benelux de unieke mogelijkheid om een voortrekkersrol te spelen binnen Europa en ik hoop dat wij vandaag een nuttige stap kunnen zetten. Alleen vorderen we misschien sneller, maar samen komen we verder. (*Applaus*)

De *voorzitster* dankt de rapporteur voor het overzicht van wat komen gaat en kondigt het rapport aan – via videoverbinding – over de activiteiten van de Noordse Raad met betrekking tot *fake news*.

Mevrouw *Angelika Bengtsson*, ondervoorzitter van de commissie voor Wetenschap en Cultuur in de Noordse Raad, is lid van het Zweedse Parlement.

De Noordse Raad maakte een paar jaar geleden van desinformatie en *fake news* een prioriteit en organiseerde vergaderingen met experts en ministeriële gesprekken, en publiceerde het rapport *Fighting Fakes - The Nordic Way*. Experts van mediaorganisaties en in bestrijding van *fake news* hebben aangedrongen op een nauwere Noordse samenwerking op het vlak van media- en informatievaardigheden. Desinformatie moet bestreden worden met informatie en media- en informatievaardigheden. Media- en informatievaardigheden gaan desinformatie tegen, maken mensen alerter en verhogen hun vermogen om informatie te evalueren. De Noordse regeringen promoten opvoeding in media- en informatievaardigheden, vooral door de productie van studiemateriaal voor scholen, maar ook voor andere groepen die kwetsbaar zijn als ze zich op sociale media begeven. De Noordse Raad is ervan overtuigd dat er vraag is naar een grotere inspanning om de democratie en de politieke rechten te beschermen.

De Noordse landen hebben heel wat te leren van elkaar. Daarom heeft de Noordse Raad voorgesteld dat de Noordse ministerraden een beleid zouden ontwikkelen om alle leeftijdsgroepen media- en informatievaardigheden bij te brengen. Er zal financiering komen voor een samenwerking tussen de bevoegde agentschappen om een index van media- en informatievaardigheden te ontwikkelen. Zo zal men weten waar we staan: met deze index kan worden nagegaan waar moet worden opgetreden. Dat is natuurlijk maar één voorbeeld van de vereiste inspanningen. De discussie vandaag over de verantwoordelijkheid van sociale media en klassieke media bij het bestrijden van desinformatie en *fake news* belooft erg interessant te worden. De strijd moet worden voortgezet op verschillende niveaus. De democratie hangt ervan af. (*Applaus*)

II. De verantwoordelijkheid van platformen

De *voorzitster* geeft voor dit tweede deel het woord aan de moderator, mevrouw Grovonius, die ook het derde deel zal modereren.

Mevrouw *Gwenaëlle Grovonius*, moderator, (B) kondigt de sprekers aan: de heer Pancini voor YouTube, de heer Zeegers voor Facebook en de heer Van Boheemen van het Rathenau Instituut. Jammer genoeg kan de heer Damien Van Achter, Belgisch expert inzake media-innovatie en digitale strategie er niet bij zijn. Daarna is er ruimte voor vragen en antwoorden.

De heer *Marco Pancini*, *Director Public Policy and Government Affairs EMEA* bij YouTube (videoconferentie), voelt zich vereerd aan deze conferentie te kunnen deelnemen. De laatste achttien maanden hebben we allemaal meer gebruik gemaakt van digitale diensten. Dat ging met uitdagingen gepaard. Onjuiste informatie (*misinformation*) is een groot probleem, zowel online als offline. In de strijd daartegen hebben Google en YouTube een verantwoordelijkheid en ze zijn vastbesloten een deel van de oplossing te zijn. Hun diensten worden dagelijks door miljoenen mensen gebruikt op zoek naar informatie. Zij kunnen onjuiste informatie en desinformatie echter niet alleen uitsluiten. Deze bedrijven werken samen met partners in alle landen om online *fake news* tegen te gaan.

De strategie die gebruikt wordt bij de strijd tegen desinformatie, berust op twee pijlers. Het gaat er niet enkel om wat van het net gehaald wordt, maar hoe de *content* wordt behandeld die men laat staan. Onjuiste informatie heeft nu alle facetten van de samenleving bereikt. YouTube weerspiegelt de wereld rondom en heeft daarom van het tegengaan van de verspreiding van onjuiste informatie een van zijn belangrijkste engagementen gemaakt. Inhoud in strijd met de *community guidelines* werd sinds de start van YouTube zo vlug mogelijk verwijderd. Het *policy centre* verwijdert elk schadelijk misbruik. Vandaag worden elke drie maanden tussen zes en tien miljoen video's verwijderd. De meerderheid daarvan bereikt zelfs geen tien views. Zo werden sinds februari 2020 meer dan één miljoen video's met gevaarlijke informatie over Covid – *fake news* - verwijderd.

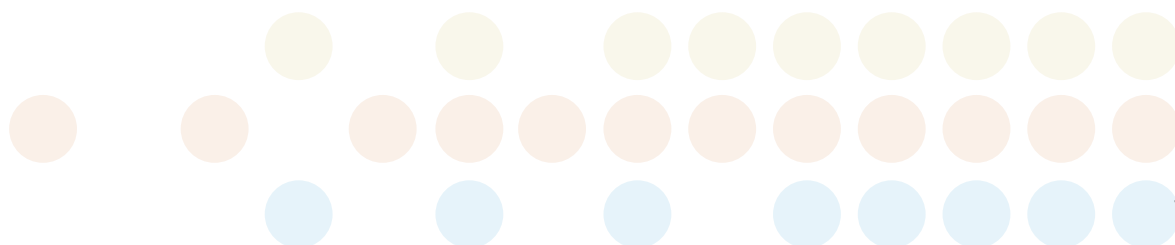
Het gaat maar om een heel klein percentage van het aantal video's op YouTube. Er wordt gestreefd naar een evenwicht tussen het verwijderen en de vrije meningsuiting. Die zou in het gedrang kunnen worden gebracht door een te drastisch verwijderingsbeleid. Overheden hebben al het verwijderen van *content* om politieke redenen bevolen, zoals de leden van de Baltische Assemblée zeker weten.

De tweede pijler is het aanwakkeren van wat goed is en het tegengaan van wat slecht is. Bij YouTube wordt informatie van betrouwbare bronnen naar voren geschoven, naast het verminderen van de verspreiding van video's met onjuiste informatie. Wanneer mensen zoeken naar nieuws of informatie, wordt die verzameld op basis van kwaliteit, in plaats van het meest sensationele te laten zien. Als het om Covid gaat, steunt men op de consensus bij experts, op gezondheidsorganisaties en de WHO. Deze aanpak maakt wel degelijk een verschil.

Samenwerking is de sleutel tot succes in de strijd voor kwaliteitsvolle informatie. Daarom investeert YouTube al jaren in programma's en partnerschappen om onjuiste informatie te bestrijden. In 2018 hebben Google en YouTube de EU-praktijkcode ondertekend en sindsdien werken ze mee om die te verbeteren, om alzo de impact te verhogen en ervoor te zorgen dat de Unie de huidige uitdagingen beter aankan. Google en YouTube zijn trots op wat ze bereikt hebben, maar geloven dat er nog vooruitgang mogelijk is. Ook is er een bijdrage van 25 miljoen euro om het Europese nieuws- en informatiefonds op te starten, een initiatief van het European University Institute en de Calouste Gulbenkian Stichting onder de supervisie van het Europees Digitale Media Observatorium. Het doel van dit fonds is om *factchecking* en mediavaardigheden te versterken en onjuiste informatie te bestrijden. Dit wordt aangevuld door andere investeringen, zoals het Google News Initiative, dat verificatietraining heeft verschaft aan meer dan 19.000 journalisten over de wereld. Ook factcheckinginitiatieven in Europa worden ondersteund, onder meer naar aanleiding van de Duitse verkiezingen. Elke dag zijn er onafhankelijke *factchecks* en onlangs werd het Safety Engineering Center in Dublin geopend.

Het verheugt de heer Pancini dat er contacten zijn met het Beneluxparlement om een sessie te organiseren met de leden en experts van zijn bedrijf over veiligheid en onjuiste informatie.

De uitdagingen zijn groot, maar door research, best practices en samenwerking met experts worden nieuwe, innovatieve wegen gevonden om desinformatie te bestrijden. Door samen te werken bekomen we de grootste impact. (*Applaus*)

De heer *Jeremy Zeegers*, *Public Policy Manager of Facebook* voor België en Luxemburg, wil er meteen op wijzen dat Facebook zich niet onbetuigd laat in de strijd tegen desinformatie. Het bedrijf begrijpt de ongerustheid die er bestaat over de manier waarop sommige gebruikers zich uitdrukken op het platform. Een aantal gebruikers poogt via Facebook desinformatie te verspreiden. De zaak is niet zo eenvoudig. Niemand wil desinformatie lezen op een platform, maar ongewild kan iedereen af en toe wel eens desinformatie verspreiden. Ook wie van humor of satire gebruikmaakt, verspreidt informatie die strikt genomen niet correct is. Mensen delen ook hun persoonlijke meningen, hun filosofische of religieuze overtuigingen, maar anderen kunnen dat als foute informatie beschouwen. Men kan dus moeilijk de regel uitvaardigen dat alles op Facebook voor honderd procent waar moet zijn. Zulke censuur zou indruisen tegen de vrije meningsuiting die het platform huldigt.

Tegelijk echter ijvert Facebook voor een veilige gemeenschap en dus begrijpt het dat sommige berichten als bedreigend voor de samenleving worden ervaren. De algemene benadering van Facebook bestaat er dus in de informatie die daadwerkelijk gevaarlijk is te herkennen en ze daarna in omvang terug te dringen of te verwijderen. Principieel zal Facebook altijd proberen om informatie te beperken eerder dan ze botweg te schrappen. Als het een fout bericht laat staan, biedt dat ook de kans om het bericht als fout te labelen en de andere gebruikers te informeren over de misleidende inhoud van het bericht. In het Engels heet dat *remove, reduce, inform*.

Inhoud koudweg verwijderen doet Facebook dus niet zo graag, maar soms kan het niet anders. Een veilige omgeving is nodig, zowel in de reële wereld als online, en dus halen we die inhoud weg die schade kan veroorzaken in de reële wereld. Als iemand op Facebook het gerucht verspreidt dat het coronavaccin autisme veroorzaakt, of als iemand – we noemen geen namen – post dat het drinken van bleekwater Covid kan genezen, is dat een vorm van desinformatie die het leven van mensen effectief in gevaar kan brengen. Zulke inhoud wordt zonder veel omhaal geschrapt, en dat is gebeurd sinds het begin van de pandemie.

Facebook kan dat maar doen als het zelf over voldoende correcte informatie beschikt. Daarom is het een partnerschap aangegaan met de Wereldgezondheidsorganisatie. Alleen zo kan men zeker zijn dat de inhoud fout en schadelijk was. In maart 2020 wist Facebook dat niet, maar zodra de WHO aangaf dat de vaccins veilig en efficiënt zijn, is Facebook beginnen op te treden tegen valse berichten. Ook berichten die het normale verloop van verkiezingen kunnen hinderen – denk aan valse informatie die aangeeft dat stembureaus al gesloten zijn terwijl dat niet zo is – kunnen schadelijk zijn voor de samenleving en worden dus gewist.

Wat wordt er nog gewist? Valse identiteiten bijvoorbeeld. Zo werden er vorig jaar 5 miljard geschrapt, dikwijls nog voor iemand er kennis kon van nemen. Facebook investeert daar zeer veel geld in omdat het de authenticiteit van zijn platform wil vrijwaren. Die valse profielen zijn immers verantwoordelijk voor het verspreiden van zeer veel desinformatie. Dan is nog de zogenaamde *hate speech*, die vaak gedeeltelijke desinformatie bevat. Zulke berichten, die dikwijls gericht zijn op bepaalde minderheden, worden ook geschrapt.

Inhoud radicaal verwijderen is dus soms nodig, maar de voorkeur van Facebook gaat zoveel mogelijk naar het inperken van bepaalde foutieve informatie. Daarom hebben we in 2016 het wereldwijde programma *factchecking* gelanceerd. Feiten controleren, dat doen we in samenwerking met tachtig lokale en door Facebook vergoede partners en in meer dan zestig talen. In België en in Luxemburg bijvoorbeeld is er een samenwerking met het Deutsche Presse-Agentur, het Agence France-Presse en in België ook met Knack. Lokale ploegen controleren dus de feiten op hun waarheidsgehalte. Die factcheckers opereren autonoom, Facebook wil zich als neutraal platform immers niet opwerpen als de scheidsrechter van de waarheid.

De lokale agentschappen bepalen dus welke inhoud ze onderzoeken en tegen welke inhoud er moet worden opgetreden, maar het zijn algoritmes die de rangorde bepalen van welke inhoud het meeste risico in zich draagt. Het is niet de bedoeling om tegen elke individuele mening op te treden, maar wel om alert te zijn voor mogelijk schadelijke inhoud die snel viraal kan gaan en een ongewenste omvang kan bereiken.

Als zo een vals bericht aan zijn gang door de wereld begint, is het de factchecker die een artikel opstelt dat de foute informatie weerlegt en juiste, betrouwbare feiten geeft. Algoritmes zorgen er dan voor dat elk artikel dat de gewraakte foute informatie bevat, automatisch een label krijgt. Wie toch zo'n artikel wil lezen, krijgt een waarschuwing en de vraag of men het artikel met zijn foute informatie toch wil openen. Er is meteen ook een link naar het artikel met de betrouwbare informatie. Uit ervaring weten we dat in 95 procent van de gevallen mensen zulke gelabelde artikelen niet openen. Deze aanpak werkt dus.

Facebook zorgt ervoor dat een foutief artikel een veel beperkter bereik krijgt. Algoritmes werken op basis van de persoonlijke voorkeuren van de gebruikers, maar als de factchecker een artikel als foutief heeft bestempeld, komt dat niet meer hoog in de lijst van de artikelen te staan die de gebruiker te zien krijgt, waardoor het artikel in kwestie veel minder schade kan berokkenen. Deze aanpak is vrij recent – zo dateert het samenwerkingsakkoord met België pas uit 2020 – maar de praktijk neemt heel snel in omvang toe. Tussen maart en oktober 2020, de eerste zes maanden van de pandemie dus, werd er op die manier opgetreden tegen 160 miljoen onware berichten over het coronavirus, waardoor heel veel desinformatie niet gelezen werd. Tussen januari en maart 2021 kregen 1,5 miljoen berichten die desinformatie verspreidden betreffende de verkiezingen in Nederland, een waarschuwingslabel.

Verder zijn er nog specifieke sancties tegen groepen die geregeld bewust foutieve informatie verspreiden. Hun publicatiecapaciteit wordt drastisch ingekrompen.

Concluderend herhaalt de heer Zeegers dat de strijd die Facebook voert tegen desinformatie op een delicaat evenwicht berust tussen respect voor de vrije meningsuiting en bescherming van de openbare veiligheid. Sinds 2016 worden hier aanzienlijke middelen in geïnvesteerd. Facebook wil niet te gemakkelijk inhoud schrappen, maar het ontloopt zijn verantwoordelijkheid niet: het speurt mogelijk gevaarlijke inhoud op en beperkt het bereik van dat soort berichten én informeert de gebruikers over de ware toedracht.

Al wat Facebook tot nog toe op dit vlak heeft ondernomen, deed het op vrijwillige basis en buiten elk reglementair kader. Facebook is vragende partij voor zo'n kader en juicht alles toe wat er op dat vlak gebeurt, bijvoorbeeld in de EU in het kader van de Digital Services Act. Dat zal de transparantie alleen maar vergroten. (*Applaus*)

De heer *Pieter van Boheemen*, onderzoeker bij het Rathenau Instituut (Nederland) (videoverbinding), brengt een presentatie met als titel 'Desinformatie bestrijden en censuur vermijden'. Dat is meteen de grote uitdaging waarover de heer Zeegers het had, de afweging tussen vrijheid en veiligheid. De ondertitel van deze bijdrage is 'Verplicht *due diligence* voor platformen'. De wetgever heeft dus de taak om te platformen een gepaste zorgvuldigheid op te leggen.

De heer Van Boheemen kreeg vooraf een aantal vragen toegestuurd en hij heeft er een aantal uitgelicht. De vragen over wat de platformen doen tegen desinformatie werden door de vorige sprekers behandeld, maar het is moeilijk om die toelichtingen onafhankelijk te controleren. De vraag over allerlei middleware-oplossingen raakt volgens de spreker niet de kern van het probleem.

De eerste vraag is waar de verantwoordelijkheid van de platformen bij het verspreiden van desinformatie vandaan komt.

De spreker verwijst naar een recent afgerond onderzoek van zijn instituut voor het centrum voor wetenschappelijk onderzoek van het ministerie Justitie en Veiligheid dat online werd gevoerd en waarbij allerlei vormen van schadelijk en immoreel gedrag op internet werden verkend. Hij toont een taxonomie van allerlei gedragingen die schade creëren op internet. Desinformatie is er maar een onderdeel van, het valt onder online informatiemanipulatie. Er zijn ook andere vormen, zoals digitaal vigilantisme – schandpalen op internet -, online haat, pesterij en geweld, cyberbedrog en online zelfbeschadiging. In het rapport werd gekeken naar de omvang van deze problemen en de onderliggende mechanismes, de manier waarop de platformen dit gedrag faciliteren. De omvang van het probleem is groot en de overheid moet actie ondernemen om burgers te beschermen. De platformen spelen een sleutelrol bij de schade die ontstaat. Ze spelen een rol bij de verspreiding van de informatie en daarmee een faciliterende rol bij schadelijk gedrag. Voorbeelden hiervan zijn de aanbevelingsalgoritmes, die kwetsbaar zijn voor manipulatie, microtargetingtechnieken die kunnen bijdragen tot een tweedeling in de samenleving, mogelijkheden voor influencermarketing - de afzender van een boodschap kan iemand anders inhuren om die te verspreiden en dat is niet altijd duidelijk. De platformen bieden ook allerlei nieuwe technieken aan als *augmented reality*, *virtual reality*, *deep fake*, spraaktechnologie, die ook gebruikt kunnen worden om desinformatie te verspreiden.

In een rapport dat het Rathenau Instituut heeft geschreven op verzoek van het ministerie van Binnenlandse Zaken, *Digitale dreigingen voor de democratie*, komen al deze technieken aan bod. De kans op schade aan de democratie is reëel en de platformen hebben de verantwoordelijkheid om hiermee aan de slag te gaan. Anderzijds moet het recht op vrije meningsuiting beschermd worden. Onwaar is niet gelijk aan onrechtmatig. Platformen hebben het recht om voorwaarden te stellen, maar die moeten de mensenrechten respecteren en mogen niet discriminerend zijn. De overheid moet niet oordelen over de inhoud, maar kan oordelen over de verspreidingsmechanismen en de beoordelingsprocedures.

Er is behoefte aan een slimme manier om dit alles aan te pakken. De OESO heeft een *Handreiking voor Maatschappelijk Ondernemen*, die ook kan worden toegepast op techbedrijven. Maatschappelijk verantwoord ondernemen moet worden geïntegreerd in beleid en managementsystemen. Dat betekent dat wet- en regelgeving creëren nodig is. De tijd van vrijwilligheid is voorbij, daarvoor is de schade te groot. In deze wet- en regelgeving moet worden vastgelegd dat de platformen verplicht zijn om de negatieve gevolgen van hun activiteiten in kaart te brengen. Een volgende stap is het stoppen, voorkomen of beperken van de negatieve gevolgen. Platformen moeten dus verplicht worden om zich in te spannen om de verspreiding van desinformatie te beperken en daartoe ook structurele acties te ondernemen. Vervolgens moet de impact van de maatregelen gemonitord worden. De platformen moeten verplicht worden om te communiceren over wat ze doen. Daarop moet onafhankelijk toezicht worden uitgeoefend. Als er een verband is tussen het handelen van de platformen en de schade, moeten ze meewerken aan het herstellen van die schade. Op die manier creëert men een intelligente manier om om te gaan met desinformatie.

Ook op VN-niveau wordt hieraan gewerkt. Sinds 2019 bestaat het project B-Tech, waaraan de platformen bijdragen, dat op drie pijlers rust: de overheid moet de rechten beschermen door beleid, regelgeving, arbitrage en rechtspraak; bedrijven moeten de mensenrechten respecteren en zorgvuldig zijn om schade te voorkomen; er moet bijstand zijn voor de slachtoffers. Gebruikers van platformen ervaren op dit moment vaak een gebrek aan rechtszekerheid en rechtsgelijkheid, bijvoorbeeld als een bericht wordt verwijderd. Een mogelijke actie is het creëren van een onafhankelijk meldpunt en toezicht houden op de procedures. In het voorstel van de Europese Commissie, de Digital Services Act, wordt hierin al voorzien, maar de Benelux-samenwerking zou daarop scherper kunnen toezien.

Er zijn ook andere ontwikkelingen op EU-niveau. De Code on Disinformation wordt herzien. De huidige code werkt op basis van vrijwilligheid; dat zal niet langer het geval zijn, de bestaande code werkt immers onvoldoende. Er is te weinig transparantie, het is onduidelijk wat de platformen doen en hoe ze tot een besluit komen. In de Digital Services Act is wel de Due Diligence aanpak opgenomen, maar die verwijst niet naar de OESO en is nog wat gefragmenteerd.

In het programma van vandaag komen nog andere interessante aspecten aan bod en in dat verband is het European Democracy Action Plan interessant, want naast het bestrijden van desinformatie is het stimuleren van vrije nieuwsmedia ook van groot belang. De afhankelijkheid van nieuwsmedia van deze platformen is ook een probleem. Ook over de afhankelijkheidsrelatie die ontstaat als platformen investeren in traditionele media moet kritisch worden nagedacht.

Ten slotte komt de heer Van Boheemen terug op de vragen. De verantwoordelijkheid van de social media bedrijven vloeit voort uit het feit dat ze bijdragen tot de schade. De OESO- en VN-richtlijnen stellen die verantwoordelijkheid ook vast. De platformen zouden geholpen kunnen worden door bijvoorbeeld die OESO-richtlijn te implementeren in Europese regelgeving. Dat het tegengaan van desinformatie wordt gedaan door private buitenlandse bedrijven is acceptabel zolang er onafhankelijk toezicht mogelijk is vanuit de EU of de lidstaten. De Benelux-samenwerking kan een bijdrage leveren door scherp te letten op de ontwikkelingen in de Digital Services Act, de Code on Disinformation en het Democracy Action Plan. (*Applaus*)

Mevrouw *Gwenaëlle Grovonius* (B), rapporteur en moderator, zegt dat er nu ruimte is voor vragen en antwoorden over de uiteenzettingen die we vanmorgen al hebben gehoord.

De heer *Peter Ester* (N) wil graag weten hoe de heren Pancini en Zeegers aankijken tegen de stelling van de heer Van Boheemen dat er meer regulering en meer onafhankelijk toezicht op de platformen nodig is.

De heer *Bob van Pareren* (N) vindt dat de sprekers een gecompliceerd en soms verwarrend onderwerp helder uit de doeken hebben gedaan. Is er samenwerking tussen de grote platformen om *fake news* tegen te gaan? Is Twitter, dat erg op de actualiteit inspeelt, daar ook bij betrokken? Hoe verifiëren we het waarheidsgehalte van informatie? We moeten immers voorkomen dat informatie die toch belangrijk is voor veel mensen, systematisch van het internet weg wordt gehouden? Met andere woorden: wat is *fake news*?

Er klinkt een roep om meer regelgeving, maar als die democratisch wordt vastgelegd, met andere woorden met een meerderheid van de helft plus één, is er een hele grote minderheid die haar mening niet vertegenwoordigd ziet. Dan begint het op censuur te lijken. Hoe reageert de heer Van Boheemen daarop?

De heer *Pim van Ballekom* (N) vraagt zich af wat er gebeurt wanneer de platformen berichten verwijderen of reduceren. Komt daar dan veel reactie op vanwege de plaatsers van die berichten? Is er protest tegen de ingrepen van YouTube en Facebook? Is er ook een beroepsmogelijkheid tegen zulke ingrepen? Wat voor de ene desinformatie is, is voor de andere immers gewoon informatie.

De heer *Ton van Kesteren* (N) hoorde herhaaldelijk zeggen dat verkeerde informatie schadelijk kan zijn in de reële wereld. Wat is die reële wereld en wat is schadelijke informatie? Gaat het over informatie die schadelijk is voor de zittende regering of gewoon onwelgevallig voor de machthebber? Als men die aan banden legt, is dat dan niet schadelijk voor de pluriformiteit van de democratie?

Er werd ook gesproken over het opvoeden tot omgaan met desinformatie en over het filteren van informatie. Dat ruikt een beetje naar censuur. Wat zijn de criteria om te bepalen wat door de beugel kan en wat niet? Wie stelt die criteria op? Geven de mainstream media en de overheid daar de toon aan?

Men verwacht blijkbaar veel van factchecking. Worden ook de staatsmedia daaraan onderworpen of geldt de kritische controle alleen voor de social media? Wat zijn haatberichten? In Nederland bijvoorbeeld is er een politicus die een beetje de luis in de pels is voor de overheid. In staatsmedia wordt die behoorlijk weggezet, *geframed*. Valt dat dan niet onder haatberichtgeving?

De heer *Jeremy Zeegers*, *Public Policy Manager of Facebook* voor België en Luxemburg, zal trachten op alle vragen, die aantonen hoe geconcentreerd er naar de exposés werd geluisterd, te antwoorden. Zoals hij al zei is Facebook zeker voorstander van een degelijke regulering. Het steunt de Europese inspanningen op dat vlak in het kader van de Digital Services Act en het analyseert de voorstellen van de Europese Commissie en doet zelf voorstellen.

Facebook wil zich opwerpen als een onderneming met verantwoordelijkheidszin en pleit daarom voor reglementering en factchecking. Dat doet het als privéonderneming ook uit eigenbelang. Men zou immers kunnen opwerpen dat heel dit verhaaltje van Facebook ook eenzijdige informatie is. Waarom zouden we dat geloven? Net daarom pleit hij voor een onafhankelijke regulator. De audit van zo een regulator zou aan de hele wereld aantonen dat het Facebook menens is met zijn strijd tegen desinformatie. Als we onze rekening voorleggen aan een autonome financiële regulator, waarom dan niet hetzelfde doen met de manier waarop we de strijd tegen desinformatie voeren? Dit gaat immers de hele samenleving aan.

De heer Zeegers beseft dat dit een ingewikkelde zaak is. Het gaat immers om het fragiele evenwicht tussen vrijheid van expressie en een veilige samenleving. Het zal nog heel wat gedachtewisselingen vergen om zo'n toezicht uit te werken, maar over het principe mag geen twijfel bestaan: Facebook wil regulering.

De heer Zeegers heeft geen weet van structurele samenwerking tussen de platformen in het bestrijden van desinformatie. Hier spelen de wetten van de concurrentie. Wel is er in sommige landen samenwerking op het vlak van de factchecking, zoals bijvoorbeeld in Scandinavië, waar één platform die dienst levert voor de verschillende media. Het Vlaams Parlement wil iets gelijkaardigs invoeren. Facebook werkt ook samen met verschillende factcheckers.

Verschillende vraagstellers wilden weten hoe men definieert wat *fake news* is en wat niet. Iedereen maakt zich al eens schuldig aan *fake news*, denk aan het klassieke voorbeeld van de visser die lichtjes overdrijft als hij de omvang van de gevangen vis beschrijft. *Fake news* is geen welomlijnde categorie, er is een heel ruim spectrum inzake het waarheidsgehalte van informatie die men doorgeeft. Daarom hebben we ons actieterrein afgebakend: we gaan de strijd aan met desinformatie die schadelijk is, voor de democratie, voor de gezondheid, voor de veiligheid en andere. Algemene richtlijnen zijn daarin zeer moeilijk te geven, geval per geval wordt bekeken door de factcheckers op basis van bepaalde signalen, en de menselijke factor speelt daarin onvermijdelijk een rol. Tegenspraak is natuurlijk mogelijk. Alle factchecks zijn online terug te vinden op de sites van DPA, AFP en Knack. Het International Factchecking Network groepeerde alle factcheckers wereldwijd en formuleert regels voor een goede controle. Hopelijk komt er ooit een reglementering om die regels te bekrachtigen. Er moet altijd een regulator zijn die de controleurs controleert!

Facebook krijgt betrekkelijk weinig reacties wanneer het informatie verwijdert of reduceert. Gebruikers merken zelden dat er iets werd veranderd, hooguit zien ze een label verschijnen. Sommigen zullen zich daar wellicht over opwinden, maar de meesten openen de foute informatie dan niet meer, wat wijst op een grote tevredenheid met het systeem. Concrete cijfers kan de heer Zeegers hierover niet geven.

Als iemand merkt dat de door hem/haar geplaatste inhoud werd verwijderd, kan hij/zij daartegen in beroep gaan. Dat protest wordt dan onderzocht, waarna de oorspronkelijke beslissing wordt teruggedraaid of bevestigd. Sinds begin 2021 is binnen Facebook de zogenaamde Oversight Board actief, een soort hoogste gerechtshof inzake internetinhoud. Die kan ook advies uitbrengen over het al dan niet verwijderen of aanpassen van inhoud. Dat gebeurt niet op grote schaal, maar voor specifieke, emblematische gevallen.

Facebook is geen censuurcommissie, het is sterk gehecht aan de vrije meningsuiting. Daarom ook zal het foute informatie eerder reduceren dan ze radicaal te schrappen. Wat is informatie die schadelijk is in de reële wereld? Daar spelen verschillende criteria. Schadelijk is bijvoorbeeld elk bericht dat het leven of de gezondheid van een persoon of een groep personen in gevaar kan brengen. Zo zouden herhaalde haatberichten tegen een groep tot een genocide kunnen leiden. In Ethiopië bijvoorbeeld woedt momenteel een burgeroorlog. Dan is Facebook bijzonder waakzaam opdat het platform niet zou worden gebruikt om rassenhaat aan te wakkeren. Hetzelfde geldt voor absurde gezondheidsadviezen in de zin van ‘Drink bleekwater om je te beschermen tegen Covid’. Ook tegen informatie die het regelmatige verloop van verkiezingen kan hinderen, wordt opgetreden. Zolang er geen reglementair kader is, is Facebook gedwongen om dit soort beslissingen unilateraal te nemen, wat het bedrijf wat onbehaaglijk stemt. Het zou beter zijn mocht ieder platform wettelijke regels kunnen volgen in plaats van zelf de wet te moeten uitvinden. Tot slot verzekert de spreker nogmaals dat Facebook hier niet lichtzinnig mee omspringt.

De heer *Pim van Ballekom* (N) komt terug op een uitspraak van de heer Zeegers: tussen januari en maart zou Facebook in Nederland 1,5 miljoen berichten hebben verwijderd die samenhangen met de verkiezingen. Wat is de aard van die berichten? Kan de heer Zeegers een paar voorbeelden geven?

De heer *Jeremy Zeegers*, *Public Policy Manager of Facebook* voor België en Luxemburg, herhaalt dat zoiets perfect te verifiëren is op de site van de factchecking-bureaus. Daarop staan alle berichten die werden verwijderd toen. Hij specificeert dat het niet om 1,5 miljoen afzonderlijke artikelen gaat, maar om 1,5 miljoen posts. Eén bericht dat honderdduizend keer wordt gedeeld, levert dus al honderdduizend schrappingen op van dezelfde informatie.

De heer *Marco Pancini*, *Director Public Policy and Government Affairs EMEA* bij YouTube, vindt regulering nodig. De Europese Commissie zette de juiste stap in die richting met de Digital Services Act. Toezicht door regulatoren op belangrijke kwesties als *content moderation* is welkom. Er bestaat al wel een nauwe samenwerking tussen de platformen op het vlak van belangrijke zaken zoals het weren van terroristische inhoud en kindermisbruik. Er wordt overlegd en samengewerkt met de overheden.

Er bestaat inderdaad een risico van censuur. Platformen bevinden zich in het centrum van het debat, wat geen goede plaats is. Het debat zou moeten worden gevoerd tussen experts en de vertegenwoordigers van het volk van onze landen.

YouTube heeft er geen enkel belang bij ruimte te maken voor inhoud die niet past in zijn beleid. YouTube wil dat de makers de gebruikers kunnen entertainen en dat de adverteerders kunnen investeren op de content van die makers. Alles wat controversieel is, choquerend, storend, gaat in tegen de belangen van het bedrijf. In sommige gevallen moet men daarbij steunen op experts en – in het geval van Covid bijvoorbeeld - gezondheidsautoriteiten. Aanwijzingen van wat legaal is en wat niet zijn welkom, maar men wil ook ruimte laten voor bedrijven om inhoud te behandelen zodat de gebruikers veilig blijven. Dat moet transparant gebeuren, daarom publiceert YouTube elk kwartaal een transparantierapport. Daarin kan men ook terugvinden hoe met de vele beroepen wordt omgegaan. Toezicht en controle van de overheid zijn welkom.

De heer *Pieter van Boheemen*, onderzoeker bij het Rathenau Instituut (Nederland), gaat in op het risico van censuur. Het is belangrijk dat de overheid terughoudend blijft en het verwijderen van inhoud niet te zeer toejuicht. De platformen hebben andere mechanismen ter beschikking die de verspreiding van desinformatie kunnen beïnvloeden. De platformen zelf zijn de partij die de criteria zou moeten opstellen en voorleggen. De overheid kan dan nagaan of alle rechten worden gerespecteerd. De aanbevelingsalgoritmen bevatten nu ook al criteria. Er ligt veel nadruk op *factchecking*. Dat is één instrument, maar er zijn te weinig metingen om na te gaan of dat wel effectief is. Toezicht daarop bestaat niet.

Wat schadelijke informatie of desinformatie is, is een lastige vraag. Meestal gaat men uit van misleidende informatie die wordt gebruikt om het democratisch proces of de nationale veiligheid te schaden. Men gaat dus uit van de intentie en die is moeilijk vast te stellen. Daarom zijn er beroepsprocedures nodig en ook daarop moet toezicht zijn. Een voorbeeld van desinformatie in Nederland is het aansporen van mensen via Telegram om terzelfdertijd dezelfde berichten te verspreiden; dat gaat vaak over heel specifieke onderwerpen zoals Covid. Het is niet zo dat het hele platform bol staat van desinformatie. In 2018 zag het Rathenau Instituut vooral commercieel gedreven misinformatie (*clickbait*) om mensen naar een website te leiden. De universiteit van Amsterdam deed in 2019 onderzoek naar de gevolgen van desinformatie op de verkiezingen en kwam tot de conclusie dat die er eigenlijk niet waren in Nederland. De AIVD zag Russische activiteit, maar met een zeer beperkte impact. Het Reuters Institute doet onderzoek naar het vertrouwen in de media en het blijkt dat, van alle onderzochte landen, Nederlanders zich het minst zorgen maken om desinformatie. Van censuur en te strenge maatregelen kan men dus best wegblijven. Het organiseren van een leerproces en rapportage zijn belangrijker. Het sentiment is soms misleidend: het gaat vaak om specifieke thema's, de WHO zegt 'we're fighting an infodemic', EUvsDesinfo wijst op coronadesinformatie door Rusland en China, Trump beweerde dat de verkiezingen gestolen waren.

Mevrouw *Gwenaëlle Grovonijs*, moderator, (B) dankt de verschillende sprekers bij dit tweede onderdeel en ze overhandigt een cadeautje aan de enige spreker die ook fysiek afwezig is, de heer Zeegers. (*Applaus*)

III. De rol van de klassieke media

Mevrouw *Gwenaëlle Grovonijs*, moderator, (B) denkt dat bij de klassieke media de omvang en de snelheid waarmee allerlei informatie zich verspreidt, misschien iets kleiner zijn. Ze geeft eerst het woord aan de heer Karskens.

De heer *Arnold Karskens*, journalist, *Ongehoord Nederland* (videoverbinding) stelt zich voor: hij is veertig jaar oorlogsverslaggever geweest, auteur van zo'n vijftien boeken, hij is voorzitter van de stichting Onderzoek Oorlogsmisdaden en voorzitter van de nieuwe omroep *Ongehoord Nederland*.

De heer Karskens weet ook dat er veel nepnieuws en desinformatie circuleert op sociale media als Facebook en Instagram. Het internet is de dorpspomp van de 21ste eeuw, daar werden ook veel roddels en onzinverhalen verteld. Leugens en bedrog zijn een onderdeel van ons bestaan, al sinds Adam en Eva. In de Tachtigjarige Oorlog waren er al leugentijdingen, want waar maatschappelijke onrust bestaat, komt er desinformatie aan de oppervlakte. Dat blijkt ook uit het boek *Pleisters op de ogen* dat de heer Karskens schreef over vier eeuwen oorlogsverslaggeving in Nederland.

De geschiedenis leert ons dat er drie niveaus van desinformatie bestaan, van ongevaarlijk via gevaarlijker tot zeer gevaarlijk. Ongevaarlijk is in de ogen van de heer Karskens de desinformatie die circuleert op de sociale media. Die worden immers veelal geschreven door mensen zonder veel prestige, en dat weten de lezers ook. Soms is zo'n bericht vervelend voor een individu, maar het effect op de maatschappij valt behoorlijk mee.

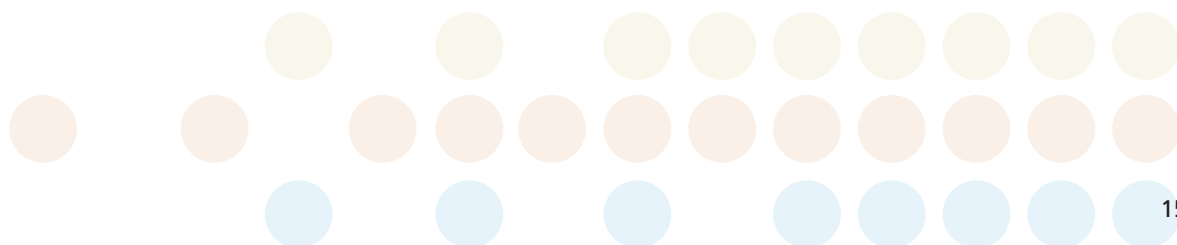
Gevaarlijker is natuurlijk de desinformatie in de reguliere media. Kranten en televisie bezitten meer geloofwaardigheid en daarom dringt hun informatie dieper door. Gereputeerde journalisten durven in gezaghebbende kranten als *Trouw*, *Volkskrant* en *NRC* gerust af en toe een verhaaltje te verzinnen. Denk aan *Volkskrant*-journaliste Els De Temmerman die van de rechtbank te horen kreeg dat ze niet zorgvuldig heeft gewerkt in Rwanda in 1994. Ook de televisie is niet altijd zuiver op de graat. In het *Zwartboek NOS-journaal 2017-2020* staan tal van voorbeelden van journalistieke vooringenomenheid en gerommel met de feiten.

Maar het zijn helaas de regeringsleiders, politici en hun spindoctors van deze tijd die deze rangschikking aanvoeren. Zij zijn de grootste verspreiders van valse feiten. Eerste minister van Nederland Mark Rutte heeft zelfs de bijnaam Pinokkio omdat hij de Tweede Kamer zo vaak verkeerd informeert, denk maar aan de toeslagenaffaire, waar hij zich verschool achter de uitspraak “Ik heb daar geen actieve herinneringen aan.” Dat was een uitvlucht, niet conform de waarheid. Hij werkte tegen opdat de feiten niet boven water zouden komen. Maar deze Rutte is klein bier vergeleken met sommige Amerikaanse bewindsmensen. Welke leugens werden er niet verspreid over de zogenaamde aanwezigheid van massavernietigingswapens in Irak, wat leidde tot de Golfoorlog van 2003. Dat was een verschrikkelijk voorbeeld van desinformatie, met duizenden doden tot gevolg en nu nog altijd een instabiel Midden-Oosten.

De officiële media en de politici zijn de grootste boosdoeners in het verspreiden van nepnieuws, precies omdat boven hun hoofd dat aureool hangt van correctheid en eerlijkheid en omdat effecten van hun fouten desastreus kunnen zijn. Dat het toch de socialemediakanalen zijn die het sterkst onder vuur liggen de laatste jaren, is logisch – ze zijn niet altijd even betrouwbaar – maar heeft ook met commerciële belangen te maken: de klassieke kanalen zien hun reclame-inkomsten wegvloeien naar de Mark Zuckerbergs van deze wereld. Zij voeden dan ook graag het slechte nieuws over de sociale media. Verder spelen er politieke belangen: de machthebbers zien met lede ogen aan dat ze weinig vat hebben op de sociale media. Landen als China en Turkije blokkeren dan ook kanalen als Facebook en Twitter om zelf de nieuwsstroom te kunnen controleren. Regeringen stellen sociale media uit eigenbelang graag in een verkeerd daglicht.

De heer Karskens wenst nog een andere tendens in de kijker zetten. Hij bespeurt namelijk de neiging om kritische stemmen, bijvoorbeeld over corona, niet serieus aan het woord te laten, noch in de kranten of op de radio, maar ook niet op YouTube. Zoiets heet censuur. Regulering via wetgeving is een gevaarlijk pad. Wat *fake news* is, is meestal een kwestie van persoonlijke interpretatie. In Rusland wordt daar heel anders over gedacht dan in Brussel. De wereld is divers en daarmee zullen we moeten leren leven. De waarheid komt toch altijd boven.

Tot slot wil de heer Karskens een groot verbeterpunt meegeven. Hoe kunnen we desinformatie voorkomen? Zijn eerste advies luidt: stop de persconcentratie. In Nederland hebben twee Belgische uitgevers de meeste kranten in hun bezit, Mediahuis en DPG Media. Het nieuws van al die kranten is dan ook grotendeels uitwisselbaar geworden. Allemaal zitten ze op dezelfde lijn over het identiteitsdenken, het links-liberale wokedenken. Een dissident geluid is niet meer welkom en wordt dus snel weggezet als nepnieuws. Maar zo verarm je het palet van kleuren en smaken en verschaalt het schilderij. De mensen krijgen eenheidsworst voorgeschoteld en oordelen daarom dat de journalistiek en de politiek niet meer te vertrouwen zijn en dus vluchten ze naar de sociale media. Als je je eigen ideeën nergens meer verwoord ziet, zoek je naar andere kanalen, dat is logisch. Laat dus iedereen aan het woord, zo besluit de heer Karskens.

Om al deze redenen is hij met een eigen omroep begonnen, *Ongehoord Nederland*, die vanaf begin 2022 op de publieke televisie komt. Die wil het nieuws vanaf de andere zijde belichten. Nu worden politieke stromingen van de rechterzijde tegengewerkt, terwijl ze nochtans belangrijke maatschappelijke problemen aan de orde stellen, zoals de massale immigratie, de woningnood, de toenemende macht van de Europese Unie die de nationale wetten buiten werking stelt, het doorgeschoten klimaatbeleid dat de energierekening voor velen onbetaalbaar maakt.

Ongehoord Nederland staat voor het vrije woord, zolang dat maar uitdrukkelijk binnen de grondwet gebeurt. Vrijheid van meningsuiting is immers de kern van de westerse democratie en welvaart. Nederlandse kranten als *NRC* of *Trouw* die onlangs pleiten voor preventieve censuur ten aanzien van *Ongehoord Nederland*, zijn veel gevaarlijker voor de democratie dan iemand die op sociale media zijn overtuiging deelt dat er graancirkels bestaan.

De heer Karskens vat samen: ja, desinformatie en nepnieuws bestaan, maar ze zijn van alle tijden. Het grootste gevaar op dat vlak zit niet op een zolderkamertje, maar zetelt in paleizen en regeringsgebouwen. Julian Assange, de moedige verdediger van het vrije woord, oprichter van WikiLeaks en sedert 2010 in gevangenschap vanwege zijn principes, ligt, net zoals *Ongehoord Nederland*, onder vuur omdat hij het lef heeft de waarheid te zoeken en uit te brengen. Hij zei: ‘Goede journalistiek is per definitie controversieel. Het moet een beetje schuren als het nieuwswaarde wil hebben. Het is goed dat hier een debat wordt gevoerd over desinformatie en nepnieuws, maar overdrijf het allemaal niet. Zorg dat iedereen zonder tegenwerking zijn mening kan verkondigen, dan weten de mensen op den duur zelf wel wat klopt en wat niet klopt. (*Applaus*)

De heer *Alexandre Bovet*, *Postdoctoral Research Associate, Mathematical Institute, University of Oxford*, (via videoverbinding) probeert te antwoorden op de vragen die hem gesteld zijn en heeft daartoe een presentatie voorbereid. Hij is postdoctoraal onderzoeker en werkt over de mathematische beschrijvingen van sociale systemen en de toepassingen in het overheidsbeleid.

De typische omvang van een sociaal netwerk, van het ontstaan tot onze soort tot het verschijnen van de landbouw, was aanvankelijk beperkt tot enkele families. Na het ontstaan van steden en naties ging het om duizenden mensen in zo’n netwerk. Door de technologische evolutie gebruikt nu ongeveer de helft van de wereldbevolking sociale media en dat is zeer snel gegaan. Niet alleen is de omvang veranderd, ook de structuur en de dynamiek van de sociale netwerken zijn anders. Nu kan men op grote schaal onmiddellijk informatie verspreiden die betrouwbaar blijft en iedereen kan dat vrijwel gratis doen. Die sociale media worden enkel gecontroleerd door enkele privébedrijven.

Ons gedrag is dus gevormd in een andere context. Om op een grotere schaal te blijven samenwerken, zijn er instellingen. Intussen gaat het niet meer om een natie, maar om de wereld, en de informatie circuleert op een andere manier. Daarom is er een nieuwe regelgeving nodig. Het is een complex probleem. De capaciteit om de impact op het gedrag te voorspellen is gecompliceerd. Dit wordt meer en meer bestudeerd.

De rol van de media bij de informatieverspreiding is ook veranderd. Historisch waren journalisten het doorgeefluik tussen de politieke elite en de bevolking. Zij bepaalden welke onderwerpen belangrijk waren. Nu kan iedereen zijn mening delen via de sociale netwerken. Er zijn geen poortwachters meer. Dat heeft natuurlijk ook positieve kanten, het geeft een stem aan groepen die die vroeger niet hadden. Er zijn echter ook personen die veel invloed kunnen uitoefenen en die desinformatie, complottheorieën en haatspraak kunnen verspreiden. Men heeft inmenging vanuit Rusland gezien tijdens de verkiezingen in de VS, er is nu een middel om informatie te manipuleren. Dat werkt goed, vaak wordt ingespeeld op onze emoties. Door hun snelle ontwikkeling begrijpen we niet volledig hoe platformen moeten worden ontwikkeld om ons te helpen beter na te denken in plaats van desinformatie te verspreiden.

Fake news, desinformatie, complottheorieën en manipulatie hebben altijd bestaan, maar de snelheid en de schaal van hun verspreiding zijn gewijzigd. Gevaarlijk gedrag is mogelijk, zoals gebleken tijdens de Covid-crisis. Zoiets kan ook de polarisatie in de hand werken en de democratie in gevaar brengen. Een voorbeeld daarvan is het gebruik van Twitter tijdens de Amerikaanse verkiezingen. De heer Bovet vergeleek traditionele media met Twitter. Traditioneel nieuws is altijd gecontroleerd door een klein aantal invloedrijke personen, vaak journalisten. Zij controleren zeer grote netwerken en de verspreiding is zeer hiërarchisch. Als men dat vergelijkt met de verspreiding van *fake news*, dan ziet men een heel andere structuur. Vaak zijn de verspreiders van *fake news* niet bekend. Ze volgen vaak meer het nieuws dan dat ze het creëren. Het is niet duidelijk wie in het centrum van het net zit. Een ander voorbeeld is de studie over het aantal nieuwsverspreiders in de verschillende media, ook in de VS. Ten opzichte van 2016 waren er in 2020 75 procent nieuwe verspreiders van *fake news*. Zelfs vier jaar aan de top blijven is lastig. Opiniemakers zijn in de meerderheid in de traditionele media, maar heel wat politici hebben in 2020 hun plaats ingenomen. Dat is niet het geval bij *fake news*. Er is een grote concurrentie tussen journalisten, politici en onafhankelijke opiniemakers. Dit is een zeer snelle verschuiving.

Een groep onderzoekers zocht naar een theoretisch kader voor de factoren die de weerbaarheid van een land tegen desinformatie kunnen verminderen. Ze hebben enkele politieke factoren gevonden, vooral de polarisering van de maatschappij. In een gepolariseerde omgeving hebben de mensen een totaal verschillende kijk op de werkelijkheid, wat het onderscheid tussen valse en correcte informatie bemoeilijkt. Populistische communicatie is ook een binaire kijk op de wereld, wat ook desinformatie en complottheorieën in de hand werkt. Andere factoren hangen af van de omgeving van de media: zwak vertrouwen in nieuws kan desinformatie in de hand werken. Een sterke openbare dienst is belangrijk, omdat die een competitie met de andere media doet ontstaan. Andere media zullen kwaliteit en betrouwbaarheid ook verhogen om te kunnen concurreren. Gefragmenteerde media, als mensen elk hun nieuwskanalen hebben, hebben ook een invloed. Er is ook een economische factor. Als er een grote publiciteitsmarkt is gelinkt aan de sociale media, kan dat de desinformatie doen toenemen om de aandacht van de consument te vangen. Als in een land het gebruik van sociale netwerken hoger is, is er meer kans op desinformatie. Het belang van de factoren werd in de verschillende landen bekeken en een index opgesteld die de bestendigheid tegen desinformatie weergeeft. De VS zijn het meest vatbaar voor desinformatie, Finland het minst, België behoort tot de middenmoot. Een factor hier is de sterkte van de openbare nieuwsdienst, maar voor andere factoren is verbetering mogelijk.

Het Reuterinstituut in Oxford heeft een vragenlijst voorgelegd aan topmensen uit de media in 43 landen over de rol van de media en de toekomst ervan. Een van de vragen was of *fake news* de journalistiek versterkt of verzwakt. Daarop antwoordde 68 procent dat de journalistiek daardoor eerder versterkte. Op de vraag of het belang van de onpartijdigheid stijgt, antwoordde 88 procent dat onpartijdigheid belangrijker is dan ooit, al zijn er natuurlijk aangelegenheden waarin men niet onpartijdig mag blijven. Op de vraag of de steun van platformen aan de media voldoende is, werd die behalve voor Google als zwak beoordeeld. Men wil een meer proactieve benadering om voorrang te geven aan betrouwbaar nieuws en originele journalistiek. Men wil hardere acties tegen desinformatie en haatspraak, en meer geld voor *factchecking*. Ook wil men meer transparantie over de werking van de platformen. Op de vraag of men dacht dat regulering van de journalistiek zou helpen of niet, zijn de positieve antwoorden sterk gestegen ten gevolge van de coronacrisis.

Door de sociale media is de schaal van de informatieverbreiding geëxplodeerd. De sociale netwerken moeten transparanter zijn, opener, en ze moeten werken met onafhankelijke onderzoekers. Zo kan men hun impact op de maatschappij beter begrijpen. Dat is nodig als men regelgeving en wetten wil opstellen gebaseerd op wetenschappelijke gegevens. De traditionele media zijn geen poortwachters meer, maar hun rol als betrouwbare onpartijdige informatie is cruciaal. (*Applaus*)

De heer *Jānis Vucāns*, ondervoorzitter van de Baltische Assemblee, dankt voor de uitnodiging en de gastvrijheid. Het is fijn om op die manier kennis te kunnen maken met de mooie stad Eupen en de Duitstalige regio binnen België. Hij zal met plezier verslag uitbrengen van de activiteiten die de Baltische Assemblee ontplooit op het onderwerp *fake news*.

Deze conferentie is bijzonder nuttig voor kleine landen. Het is onvermijdelijk dat er in het zeer geschakeerde medialandschap af en toe valse informatie opduikt. De Baltische staten zijn zeer vertrouwd met nepnieuws en het voor politieke doeleinden inzetten van valse informatie. Permanent staan ze onder de invloed van de Russische media, die zeer eenzijdig berichten aan de Russischspreekende inwoners van de Baltische staten.

De Baltische overheden beschikken over een aantal technieken om dit soort desinformatie te counteren. Zo schrikken ze er niet voor terug om zenders die dat soort informatie verschaffen en de Baltische wetten overtreden, te schrappen. In 2019 schorste de Letse raad voor elektronische massamedia de licenties van negen Russische televisiezenders in Letland. In 2017 keurde het Litouwse parlement een wet goed die beperkingen oplegde aan mediacontent die in Rusland werd geproduceerd en op de Litouwse televisie uitgezonden. Voortaan moeten alle Litouwse zenders de programma's naar het Litouws vertalen. Estland, op zijn beurt, creëerde al in 2015 een alternatief kanaal voor internettelevisie. Doelgroep zijn de Russischspreekende inwoners in de Baltische staten, maar ook over de grens in Rusland, Oekraïne en Wit-Rusland.

Letland was het eerste Baltische land dat iemand veroordeelde voor het verspreiden van *fake news*, hooliganisme en haatslogans op de sociale media. Letland treedt ook juridisch op tegen online aandachtzoekers. Eerder dan naar strafsancties te grijpen, kiezen Litouwen en Estland voor een preventieve en educatieve aanpak.

Maar er kan altijd meer gebeuren. Het beste wapen tegen nepnieuws is nog altijd *good governance*. Daar moeten de regeringen voor zorgen door de democratie te versterken en goed functionerende openbare diensten in het leven te roepen. Bij dit alles moeten ze zich laten leiden door transparantie, media-vrijheid, mensenrechten en de rechtsstaat. Een goede communicatie met de bevolking is primordiaal, zeker in het gefragmenteerde politieke en medialandschap dat we nu kennen. Alleen zo kan de overheid het vertrouwen van de bevolking winnen.

Om mensen te leren om te gaan met propaganda en gestuurd nieuws moet men ze al vroeg beginnen opvoeden in mediavaardigheid. Dat impliceert niet alleen technische vaardigheid, maar ook het leren kritisch denken, luisteren en denken.

In landen waar de overheidsinstellingen relatief het zwakst staan, rolt men de rode loper uit voor de vlotte verspreiding van allerlei nepnieuws. Daarom ook moet men internationaal samenwerken, want het fenomeen van *fake news* verspreidt zich razendsnel en onrustbarend over de hele wereld. Covid heeft dat overduidelijk gemaakt. Dat bepaalde delen van het Baltische gebied zo'n lage vaccinatiegraad kennen, heeft te maken met de informatie die door Russische kanalen verspreid werd over het Russische Sputnik-vaccin. In de EU is dit vaccin niet erkend, maar volgens de indoctrinerende Russische media is het natuurlijk het beste vaccin ter wereld.

Namens de Baltische Assemblee kijkt de heer Vucāns uit naar een intense samenwerking over dit gewichtige onderwerp met andere interparlementaire organisaties zoals de Benelux en de Noordse Raad. Hij is ook blij dat de wetenschap hier een luide stem krijgt. Zelf houdt hij zich bezig met het opstellen van mathematische modellen en dat kan zeer nuttig zijn om nepnieuws af te bakenen van echt nieuws. (*Applaus*)

Mevrouw *Lydia Mutsch* (L) wil haar inbreng in dit interessante debat beginnen met een anekdote: ‘Opgelet! Dit is geen artikel van rtl.lu!’ In april 2020, in volle lockdown tijdens de eerste coronagolf dus, zette het meest geconsulteerde online informatiekanaal deze titel boven een artikel op zijn eigen site. Het kostte de persinformatiedienst veel moeite om uit te leggen dat het beeld van RTL dat toen op alle sociale media te zien was, niet authentiek was: de minister van onderwijs die aankondigde dat de scholen dat jaar niet meer zouden heropenen. Misschien was het maar plagerij van een of andere grapjas, maar de pagina zag er zeer realistisch uit en ze werd gepubliceerd in een periode van grote onzekerheid, waardoor ze voor veel onrust zorgde.

Dat kan dus het effect zijn van nepnieuws! Daarom wenst mevrouw Mutsch van de experts te vernemen hoe we de ernstige media kunnen ondersteunen in hun strijd tegen dit soort nieuws. De pers heeft het sowieso al moeilijk en heeft niet de middelen om die strijd alleen aan te gaan. Zo heeft het Luxemburgse Parlement onlangs een wet aangenomen om die pers te steunen die bijzondere aandacht schenkt aan de kwaliteit van haar berichtgeving en die de desinformatie bekampt. Die steunvoorwaarden gelden ook voor de onafhankelijke en correcte onlinenieuwssites.

Opvoeding tot mediavaardigheid is belangrijk. Ook dat is een voorwaarde voor subsidiëring in het partnerschap dat de Luxemburgse overheid aangaat met mediabedrijven zoals RTL-Luxemburg. Delen de experts die mening dat het een taak van de media is om mensen hierin te scholen? Het Luxemburgse ministerie van Onderwijs heeft dit schooljaar in achttien lycea een nieuw vak ingevoerd, *Digital Sciences*. In september 2022 zal het worden uitgebreid naar alle Luxemburgse lycea. Het moet de leerlingen helpen om de digitale wereld beter te begrijpen en te beheersen. Ze leren dat het invoeren van verschillende gegevens in hetzelfde algoritme verschillende resultaten oplevert, en dat het daardoor is dat niet iedereen dezelfde posts te zien krijgt. Zo leren ze die processen begrijpen die erop gericht zijn facetten van hun leven te sturen.

Denken de experts dat er een pedagogische en strategische samenwerking zou moeten komen tussen de spelers uit de openbare onderwijswereld en de media? Zijn er misschien risico's verbonden aan zo'n partnerschap?

Mevrouw Mutsch beseft dat we met deze conferentie nog maar aan het begin staan van een complexe en lange strijd. Het is in elk geval goed dat de drie lidstaten hier hun hoopgevende praktijken komen delen en het is mooi om zien met welke hardnekkigheid de rapporteur zich in deze materie vastbijt. (*Applaus*)

De heer *Pim van Ballekom* (N) weet niet of hij spreekt namens de hele Nederlandse delegatie, maar wellicht spreekt hij toch namens de hele liberale fractie, en in elk geval verwoordt hij zijn eigen mening. Hij vindt het goed dat *Ongehoord Nederland* aspirant-omroep mag worden, maar als de heer Karstens hier de Nederlandse minister-president komt beschuldigen willens en wetens nepnieuws te verspreiden, tart dat elk voorstellingsvermogen. De heer Van Ballekom neemt daar zeer uitdrukkelijk afstand van. Hij wenst minister Slob veel succes bij zijn zware taak om *Ongehoord Nederland* behoorlijk te monitoren.

De *voorzitster* garandeert dat deze woorden van de heer Van Ballekom terug te vinden zullen zijn in het proces-verbaal van de conferentie.

De heer *Bob van Pareren* (N) wenst te ondersteunen wat de heer Van Ballekom zegt: het is belangrijk dat verschillende meningen vrij kunnen worden geuit, maar dat moet op een opbouwende en fatsoenlijke manier gebeuren. Nu de heer Karstens zijn krasse uitspraken heeft gedaan, is het bijzonder jammer dat Mediahuis, dat toch een belangrijke speler is in de klassieke media van Nederland en Vlaanderen, vandaag onverwacht niet aanwezig is.

Anderzijds wil hij aan de diverse experts vragen: is de burger nu echt zo dom dat hij zelf niet kan uitmaken wat *fake news* is en wat niet. Als we dat niet verstandig beoordelen, gaan die burgers weer nieuwe informatiestromen aanboren buiten de sociale media. Het is altijd beter in gesprek te blijven dan bepaalde nieuwskanalen zomaar te sluiten. De heer Van Pareren meent vast te stellen dat de jeugd steeds minder zijn informatie haalt bij de klassieke media.

Wat bedoelt de heer Bovet met de zogenaamde populisme-index, een term die de heer Van Pareren in zijn presentatie zag opduiken.

Tot slot heeft hij nog een vraag voor de heer Vucāns. Die had het wel over eenzijdige Russische informatie over de coronavaccins, maar kan hij ook iets ruimer vertellen over mogelijke destabiliserende politieke invloed die de Russische media pogen uit te oefenen?

De heer *Hendrik-Jan Talsma* (N) hoorde de heer Bovet verwijzen naar een artikel *The Collapse of Gatekeeping*, met de quote “no more gates, no more gatekeepers”. Eerder vandaag werd de vraag al gesteld of er meer regelgeving moest komen. Hoe denkt de heer Bovet dat men *gates* kan bewaken als er geen *gates* meer zijn? Welke rol heeft de regelgeving daarin?

Hij verwees ook naar onderzoek van het Reuters Institute waaruit bleek dat *fake news* de journalistiek kan versterken. Kan hij daar iets meer over zeggen? En hoe ziet de heer Karskens dat? Ook naar aanleiding van dat onderzoek werd gezegd dat de overheid meer prioriteit zou moeten geven aan ‘*original journalism*’. Kan de heer Bovet dat toelichten? Horen daar bepaalde kaders bij?

De heer *Ton van Kesteren* (N) wil de heer Karskens een aantal casussen voorleggen. De uitgeverij De Blauwe Tijger werd door de nationale coördinator terrorismebestrijding als terroristisch gedefinieerd. De heer Wilders wordt geframed als iemand die haat verspreidt en de nieuwe omroep *Ongehoord Nederland* wordt al voor de eerste uitzending geframed als een omroep die *fake news* verspreidt en gevaarlijk is voor de democratie. Wat speelt hier? Wat is de bedoeling? Wat is daarvan het effect op de democratie?

De heer *Arnold Karskens*, journalist *Ongehoord Nederland*, wil de afgevaardigde uit Luxemburg antwoorden dat iedereen nepnieuws verspreidt. Dat is niet beperkt tot het internet. Iedereen liegt wel eens. Voor een deel moeten we dat accepteren en zorgen dat iedereen een tegengeluid kan geven, wat nu in het gedrang komt door de persconcentratie. Dat is een gevaarlijke tendens, want zo wijken mensen uit naar de spelonken van het internet. Men zou er beter voor zorgen dat het monopolie van een aantal uitgevers wordt gebroken, zodat de diversiteit vergroot. Dan kan men elkaar corrigeren. Het zogenaamde gevaar van algoritmen bestaat ook in gewone vriendenkringen. Iedereen zoekt mensen op waarmee hij het goed kan vinden.

De heer Van Ballekom vond dat de spreker premier Rutte had beledigd. De bijnaam Pinokkio wordt vaak gebruikt. De quote “Ik heb daar geen actieve herinnering aan” doet veel mensen denken dat hij de feiten niet boven water wilde laten komen. Van een liberale politicus verwacht de heer Karskens geen preventieve censuur.

Aan de heer Van Kesteren kan hij zeggen dat men iedereen, binnen de wet, een eerlijk podium moet geven. De rechtsstaat is absoluut nodig, maar die mag niet verbieden dat iedereen zijn mening verkondigt. Men moet zich niet te veel richten op een uitgever in Groningen of een omroep die nog van start moet gaan. Iedereen maakt fouten, men mag niet proberen iemand te framen. In een democratie moet iedereen zijn zeg hebben, in een pluriform omroepbestel moet iedereen een eerlijke kans krijgen, dan valt de nevenschade wel mee. Reguleren vindt de heer Karskens heel erg verkeerd. Overbescherming is niet nuttig. Men kan democratie aan het lespakket toevoegen, men kan de mensen best gezond opvoeden.

Mevrouw *Gwenaëlle Grovonijs*, moderator, (B) vindt dat deze inbreng het debat dynamiek geeft.

De heer *Alexandre Bovet*, *Postdoctoral Research Associate, Mathematical Institute, University of Oxford*, (via videoverbinding) wil eerst antwoorden op de vraag hoe men de media kan ondersteunen. Zorgen voor een goede openbare dienst komt heel het ecosysteem van de media ten goede. Verder is ook de opvoeding tot mediavaardigheid belangrijk. Mensen moeten vroeg leren hoe informatie wordt opgebouwd, hoe ze nepnieuws kunnen onderscheiden, hoe er op hun emoties en hun psyche wordt gespeeld.

De platformen hebben daar ook een rol bij te spelen. Zij kunnen de media steunen door die berichten naar voren te schuiven die betrouwbaar zijn, bijvoorbeeld door aan factchecking te doen - wat blijkbaar al gebeurt, zoals we vernamen uit de mond van de vertegenwoordiger van Facebook. De platformen zouden ook duidelijker moeten zijn over hun functioneren. Ze gaan er prat op dat ze de verspreiding van desinformatieve berichten tegengaan, maar het volstaat om een blik te werpen op sommige Facebookpagina's en zich dan af te vragen hoe zulke desinformatie toch wordt aangeboden. Is dat omdat je Facebookvrienden het gedeeld hebben of omdat het bericht haast niet te stoppen viraal gaat? Facebook kent iemands profiel en deelt zijn gebruikers op basis daarvan ook in groepen in. Het is dus duidelijk dat er wat schort aan de transparantie van het verspreidings- en reductiebeleid. Als de platformen zichzelf onvoldoende reguleren, moet er regulering van buiten komen.

Er was ook een vraag over populisme. Een populistisch discours is een discours waarin de informatie volledig gericht is op enthousiaste aanhangers. Ze juicht alles toe wat één partij zegt en brengt de meningen van de andere partijen in diskrediet. Als dat soort informatie begint door te wegen in een groep, wordt die minder bestendig tegen desinformatie.

Hierna verduidelijkt de heer Bovet waarom hij vindt dat heel de kwestie van het *fake news* de journalistiek ten goede kan komen. De groeiende ongerustheid bij de bevolking over de verspreiding en de effecten van nepnieuws kunnen de goede journalistiek versterken. Er is nood aan betrouwbare journalisten die kwesties vanuit een origineel standpunt bekijken en die kwaliteit brengen. Dat is het soort journalistiek dat steun verdient.

De heer Bovet geeft toe dat *fake news* altijd al bestaan heeft, in een of andere vorm. Er hebben altijd geruchten gecirculeerd, mensen hebben altijd de neiging gehad om bij het tot zich nemen van informatie datgene te geloven wat ze zelf denken. Die selectieve blindheid is een mechanisme dat we tijdens de evolutie hebben aangeleerd om te overleven. Ondertussen is de context echter grondig gewijzigd. Vroeger moest je vaak betalen voor informatie, die informatie verspreidde zich bovendien traag en droeg niet erg ver en doofde na een tijdje uit. Zo was het moeilijk om een grote groep mensen die ver weg zijn, te beïnvloeden. Nu echter zorgen de sociale media voor een snelle, brede en supersnelle verspreiding van alle informatie, dus ook die die niet onderbouwd is of bewust vervalst. Over die impact moeten we durven nadenken, want die impact zou wel eens groot kunnen zijn.

Mevrouw *Gwenaëlle Grovonijs*, moderator, (B) bevestigt dat die denkoefening precies het opzet is van deze conferentie.

De heer *Jānis Vucāns*, ondervoorzitter van de Baltische Assemblee, vertelt dat het Letse Parlement in voorbereiding op zijn nieuwe wet meer dan een jaar gediscussieerd heeft over hoe de elektronische media te ondersteunen. Daarmee samen hing natuurlijk de vraag hoe nepnieuws te bestrijden. Het sterkste wapen is goed bestuur. En er is een raad van drie specialisten uit ngo's die modellen probeert op te stellen om uit te maken wat nepnieuws is en wat echte informatie.

In het lagere en middelbare onderwijs van Letland werd het begrip *competence based education* ingevoerd. Mediavaardigheid is een van de belangrijke vaardigheden die daarin is opgenomen. De Baltische staten staan nog maar aan het begin van dat proces en zijn blij met elke ervaring die de Beneluxlanden op dat vlak kunnen inbrengen.

Rusland is sterk in het verspreiden van desinformatie die andere landen kan schaden. Zijn berichtgeving is niet alleen gericht op Baltische onderdanen maar ook de eigen Russische bevolking. Zo worden de Balten afgeschilderd als vijanden van Rusland, NAVO-landen die een oorlog voorbereiden. Daarmee verantwoordt Rusland zijn eigen oefening die een respons zou zijn op militaire bewegingen van de NAVO. De populaire Russische media spreken de Baltische bevolking die dichtbij de Russische grens woont, vooral in het oosten van Estland en Letland, respectloos toe. Die bevolking krijgt dagelijks te horen dat de Baltische staten mislukkelingen zijn. De Baltische regeringen maken af en toe een fout, maar zulke fouten worden zwaar aangedikt in de Russische media.

De *voorzitster* dankt iedereen voor zijn aandacht. Iedere spreker was boeiend en kreeg een zeer aandachtig gehoor. Het debat is begeisterend en duidelijk is dat we vandaag zeker niet tot de ultieme oplossing zullen komen.

Nu is het tijd voor een middagpauze van een goed uur, daarna volgt nog een flink gevuld middagprogramma.

De vergadering wordt gesloten om 13.03 uur.

Middagvergadering

De vergadering wordt om 14.04 uur geopend door mevrouw *Patricia Creutz* (B), voorzitter van het Beneluxparlement, in het parlement van de Duitstalige Gemeenschap te Eupen. Zij geeft het woord aan de heer Verreyt, die zal optreden als moderator voor de volgende onderdelen.

IV. Europa en desinformatie

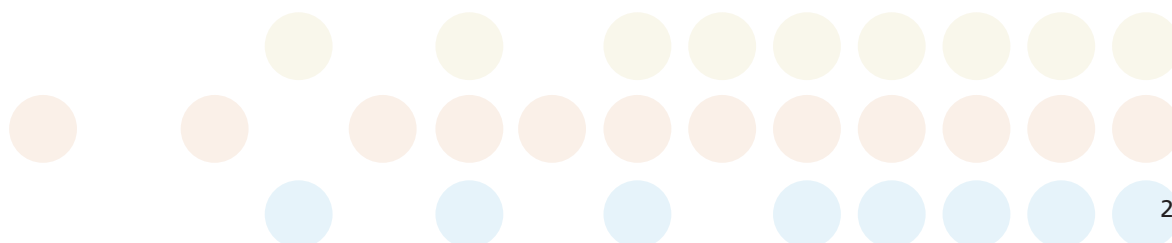
De heer *Hans Verreyt*, moderator, (B) heet de deelnemers welkom en geeft eerst het woord aan de vorige voorzitter van het Beneluxparlement, de heer Graas, die nu vanuit een andere functie spreekt.

De heer *Gusty Graas*, ondervoorzitter van de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa, spreekt vandaag niet als ondervoorzitter van deze assemblee, maar vervangt de voorzitter van de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa (PACE), de heer Rik Daems, die niet aanwezig kan zijn. Hij dankt de voorzitter en de collega's voor de organisatie van dit zeer interessante en belangrijke seminarie.

De heer Graas begint met een algemene evaluatie. De Covid-crisis heeft een negatieve impact gehad op ons leven en ook op de media. De Raad van Europa heeft een serie rapporten gewijd aan de consequenties van de pandemie voor de vrijheid van de media en de veiligheid van de journalisten. Informatie is essentieel in een crisis, maar toch zijn de bedreigingen tegen de vrijheid van de media en de veiligheid van de journalisten toegenomen in verschillende lidstaten. Tegelijk was er een toename van valse informatie en desinformatie. Desinformatie in de media is niet nieuw, maar nieuw is dat nu ook *influencers* en opiniemakers betrokken zijn. Desinformatie, propaganda en andere fenomenen creëren spanningen, verdeeldheid en polarisering in onze maatschappij. Ze veroorzaken een erosie van het vertrouwen in de media. De bevolking loopt soms verloren in informatie en desinformatie en weet niet meer wat waar is. Dit kan het vertrouwen in de democratische maatschappij uithollen. Belangrijke segmenten van de bevolking, vooral jongeren, richten zich tot de sociale media voor informatie en zij zijn bijzonder kwetsbaar voor informatiewanorde (*information disorder*).

Met de resolutie van 2019 over de openbare media in de context van desinformatie en propaganda heeft de Assemblee van de Raad van Europa zich hierover gebogen. Als onafhankelijke bron van betrouwbare informatie hebben de openbare media een belangrijke rol te spelen bij het bestrijden van de informatiewanorde.

De Assemblee formuleerde vier aanbevelingen. De lidstaten moeten de redactionele onafhankelijkheid van die media garanderen en zorgen voor een financiering die kwaliteitsjournalistiek mogelijk maakt. De openbare media moeten zich engageren in de strijd tegen desinformatie en propaganda door educatieve programma's uit te werken voor de brede bevolking en door de kritische geest ten aanzien van informatie en bronnen te bevorderen. Ze moeten samenwerken met de platformen van de sociale media, de traditionele media, de politieke verantwoordelijken en andere actoren in het kader van een gemeenschappelijke actie tegen de informatiewanorde. De lidstaten zouden het onderzoek naar informatiewanorde moeten ondersteunen om de impact op de bevolking beter te begrijpen en er moet meerpartijensamenwerking komen om nieuwe verificatie-instrumenten op punt te stellen voor de inhoud die wordt gegenereerd door de gebruikers en voor verificatie van feiten met behulp van artificiële intelligentie (AI). Die verificatie van de feiten is primordiaal om het vertrouwen van de bevolking te behouden in de waarachtigheid van de informatie weergegeven in de media.

De tussenpersonen van internet moeten samenwerken met de Europese informatiemedia om de zichtbaarheid van betrouwbare informatie te verhogen, om de toegang van de gebruikers ertoe te vergemakkelijken, en ook met maatschappelijke organisaties en gespecialiseerde organisaties bij de verificatie van inhoud. Ontwikkeling van educatieve programma's wordt aanbevolen om het publiek te overtuigen van het belang van een kritische geest ten opzichte van bronnen en verificatie van feiten.

De Assemblee heeft zich gebogen over de kwestie van de mediaopvoeding in het nieuwe medialandschap en beveelt de lidstaten onder andere een gecoördineerde nationale politiek van mediaopvoeding voor alle opleidingsniveaus aan, om een adequate vorming van het onderwijzend personeel te verzekeren. Jongeren kritisch denken bijbrengen is essentieel. Ze moeten gesensibiliseerd worden voor de risico's van het nieuwe medialandschap en ze moeten leren het onderscheid te maken tussen informatie, opinie, propaganda en nepnieuws. Hun aandacht moet worden gevestigd op manipulatie, desinformatie en haatspraak, ze moeten worden beschermd tegen indoctrinatie en radicalisering.

Het is ook nodig om de vorming van journalisten te verbeteren. Verantwoordelijkheid en beroepsethiek moeten prioriteiten zijn, want het zijn voorwaarden voor het vertrouwen in de media en kwaliteitsjournalistiek. De PACE heeft ook een reeks maatregelen gelanceerd om de redactionele integriteit te beschermen en hoge normen te bevorderen. In de resolutie over de redactionele integriteit en het statuut van de journalisten in 2018 heeft de Assemblee vastgesteld dat het beroep wordt geconfronteerd met een reeks uitdagingen: een spectaculaire daling van de inkomsten, sancties wegens laster, strenge controles, een toenemende aansporing tot autocensuur en fysieke bedreigingen. De parlementsleden hebben ook opgeroepen om te vechten tegen het onevenwicht tussen de inkomsten van de media en die van de internetbedrijven.

Aan de staten wordt aanbevolen een nationaal observatorium op te richten om de verspreiding van desinformatie, propaganda en *fake news* op te sporen en maatregelen voor te stellen om die fenomenen tegen te gaan. De mediaprofessionals wordt gevraagd de verantwoordelijkheid te nemen om te waken over de aanwezigheid van *fake news* en dit te signaleren, waar het ook gevonden wordt en nauw samen te werken binnen het beroep om desinformatie, propaganda en *fake news* te bestrijden. Desinformatie speelt een rol bij de toename van haatspraak: beide fenomenen komen tot bloei in dezelfde context en hebben dikwijls gemeenschappelijke wortels, zoals populisme, onverdraagzaamheid, angstmanipulatie. Ze hebben zeker een gemeenschappelijk publiek.

Haatspraak kan via de elektronische media een zeer groot aantal mensen bereiken en kwetsen. De traditionele media hebben maatregelen genomen, maar het gebruik van internet en sociale media om aan te zetten tot haat of geweld zorgt voor nieuwe uitdagingen. Vervolging of doen verwijderen van de illegale content is niet eenvoudig. Haatspraak blijft onvoldoende aangegeven en wordt er een klacht ingediend, dan wordt die vaak niet geregistreerd. De Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa heeft veel aandacht besteed aan de bestrijding van haatspraak in al haar uitingen, met name met in een resolutie over haatspraak en haat in de sport, die onder meer de nationale parlementen oproept om te zorgen voor informatie en vorming voor parlementsleden en andere politici over het voorkomen en identificeren van en reageren op haatspraak, evenals over de mensenrechten, gelijkheid, non-discriminatie en kwaadwillig gebruik van sociale en andere media.

Recenter, in juni 2021, heeft de Assemblee de Europese regeringen gevraagd een ‘recht om te weten’ te creëren, bestaande uit een zo transparant mogelijk openbaar leven, dynamische en gediversifieerde media en een rijke educatieve en culturele omgeving, om zo de democratische participatie aan te moedigen en desinformatie, *fake news* en manipulatie van de publieke opinie te bestrijden. Deze resolutie over de vrijheid van de media, het vertrouwen van de bevolking en het recht om te weten van de burgers stelt ook een nationaal onafhankelijk systeem voor controle op de wettelijkheid, de juistheid en de volledigheid van de informatie in de nationale media voor, met maandelijkse rapporten en controle van parlementen en burgers op de algoritmen die worden gebruikt door de socialemediabedrijven.

Een van de uitdagingen is immers het doordacht gebruik van AI. Het systeem gebaseerd op AI houdt risico’s in op het vlak van het respect voor rechten en vrijheden en kan leiden tot controle en filtering van informatiestromen om een geautomatiseerde censuur in te voeren op de inhoud die wordt gepubliceerd op de sociale media. Men ziet ook een toenemende concentratie van technologische en economische macht in de handen van de grote internetbedrijven. Het is erg belangrijk om het juiste evenwicht te vinden tussen de vermindering van de risico’s en het volle gebruik van de voordelen die AI kan bieden. De kwestie van de reglementering van AI krijgt de volle aandacht van de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa. Vorig jaar werd, in het kader van een themadebat, een reeks rapporten besproken. Een aantal fundamentele ethische principes werd daarbij goedgekeurd: transparantie, recht en billijkheid, menselijke verantwoordelijkheid voor de beslissingen, veiligheid, privacy en gegevensbescherming. De Assemblee werkt nu aan andere rapporten, zoals over de controle op de onlinecommunicatie als bedreiging voor het pluralisme van de media, de persvrijheid en de vrijheid van informatie. Er is een gemeenschappelijk Europees juridisch kader nodig voor AI. Daarom werd het Comité van Ministers opgeroepen een dwingend wettelijk instrument uit te werken om het gebruik van AI te regelen.

De vrijheid van de media is een essentiële voorwaarde voor elke democratische maatschappij, net als de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van denken. Desinformatie, informatiewanorde en *fake news* hollen de fundamentele van de democratie in veel lidstaten uit. De politiek verantwoordelijke dragen een verantwoordelijkheid in deze materie. Ze moeten de persvrijheid en de vrijheid van de journalisten beschermen, zodat die hun fundamentele informatietaak kunnen uitoefenen en bijdragen tot de opbouw van een moderne en open maatschappij. (*Applaus*).

De heer *Rodrigue Demeuse*, ondervoorzitter van de commissie voor Democratie en Veiligheid en adjunct-hoofd van de Belgische delegatie bij de parlementaire assemblee van de NAVO, zal verslag uitbrengen vanuit de Parlementaire Assemblee van de NAVO over de activiteiten van die organisatie op het zeer actuele en belangrijke onderwerp *fake news*. Onder alle interparlementaire assemblees is deze parlementaire assemblee zeker niet de meest bekende, ook al bestaat hij reeds sinds 1955. Institutioneel moet deze assemblee duidelijk onderscheiden worden van de NAVO-structuren, ook al onderhoudt hij nauwe banden met de verschillende structuren van de alliantie. De assemblee vertegenwoordigt de parlementsleden van de 33 lidstaten van de NAVO en is dus een belangrijk forum om te discussiëren over de belangrijke veiligheidskwesties die binnen de NAVO aan bod komen – en die beslissingen waar nodig te beïnvloeden. Zo blijft er een parlementaire controle bestaan op het veiligheidsbeleid in de Euro-Atlantische zone, ook binnen de nationale parlementen.

Desinformatie, propaganda en nepnieuws krijgen al geruime tijd prioritaire aandacht van de parlementaire NAVO-assemblee. De NAVO-commissie die door de heer Demeuse wordt voorgezeten, buigt zich hier geregeld over. Er werden al verschillende initiatieven genomen om de strijd aan te gaan met deze onrustbarende ontwikkeling waarbij zeer efficiënte en snelle middelen worden ingezet om desinformatie en erger te verspreiden. Zowel op het niveau van staten als op het individuele niveau wordt er dikwijls zeer manipulatief opgetreden en de snelle evolutie van de technologie is daarbij een grote hulp. De NAVO Parlementaire Assemblee neemt dit zeer ernstig omdat dit soort gedrag een ernstige bedreiging vormt voor de fundamentele van onze democratische samenleving.

Daar zijn drie redenen voor: in de eerste plaats vervaagt de grens tussen realiteit en fictie, waardoor de toegang tot betrouwbare en geverifieerde informatie moeilijker wordt. Die correcte informatie hebben we nochtans nodig om onze democratische keuzes te kunnen maken. Het is een vicieuze cirkel: door de alomtegenwoordige desinformatie verliezen mensen hun vertrouwen in de media en de informatieverstrekters, waardoor ze nog meer hun toevlucht zoeken bij alternatieve, vaak weinig betrouwbare bronnen. Uit een Ipsos-enquête uit 2019 blijkt dat 34 procent van de ondervraagde volwassenen in 27 landen, verspreid over de hele wereld, de laatste vijf jaar zijn vertrouwen in de media verloren.

Een tweede reden voor de ongerustheid van de NAVO Parlementaire Assemblee is het feit dat nepnieuws de polarisatie van de samenleving en zo de spanningen in de wereld in de hand werkt. Over het simpelste feit is er geen eensgezindheid meer. De gezondheids crisis is daar een goed voorbeeld van: zowel over de pandemie zelf als over de behandeling en de vaccins doet allerlei nepnieuws de ronde, waardoor de samenleving verbrokkelt en elk redelijk debat onmogelijk wordt aangezien er zelfs over voor de hand liggende zaken geen eensgezindheid meer is. Hetzelfde kan worden gezegd over de vervalsing van het debat over immigratie.

De ongerustheid heeft tot slot ook te maken met het groeiende wantrouwen van de burger in het electorale proces, wat toch een grondslag van de democratie is. Door dat wantrouwen komen de verkozenen en de instellingen zelf in een kwaad daglicht te staan. De aanval op het Amerikaanse Capitool op 6 januari was daarvan een triest voorbeeld. Vrije en correct gelopen verkiezingen werden toen door een massa aan de kant geschoven, wat een zeer ernstige bedreiging vormde voor de Amerikaanse rechtsstaat.

De NAVO is extra met zulke fenomenen begaan, omdat ze uiteindelijk de veiligheid in gevaar kunnen brengen. Foute informatie wordt maar al te graag uitgebuit door mensen van slechte wil, binnen of buiten het bondgenootschap. Daarom wil de NAVO Parlementaire Assemblee aan de hand van rapporten en aanbevelingen reageren tegen zulke destabiliserende en bedreigende fenomenen. Enkele dagen geleden had de jaarlijkse plenaire vergadering van de assemblee plaats in Lissabon en bij die gelegenheid heeft mevrouw Linda Sanchez het recentste rapport voorgesteld. Het gaat precies over de democratische weerbaarheid van de alliantie tegenover de uitdagingen van desinformatie en propaganda.

Drie nuttige sporen daarin worden aangeduid. Ten eerste wordt de weerbaarheid het best gediend door een grote cohesie rond onze democratische basiswaarden, zoals bijvoorbeeld kansengelijkheid en gendergelijkheid. Ten tweede wijst het rapport erop dat desinformatie een transnationaal fenomeen is, dat dus een gecoördineerde aanpak vergt, met de medewerking van de publieke sector, de private sector en de civiele samenleving. Zo zou men tot een internationaal akkoord kunnen komen over het weren van valse informatie door de platformen, zo zou men ook goede praktijken kunnen uitwisselen die er bestaan inzake bestrijding van en preventie tegen nepnieuws. Tot slot beveelt het rapport de oprichting aan van een centrum voor de democratische weerbaarheid, binnen de NAVO, een centrum dat continu het fenomeen opvolgt en dat de lidstaten helpt in hun strijd. De spreker raadt iedereen de volledige lectuur van deze rapporten aan.

Om te besluiten wil hij toch nog specifiek op de verantwoordelijkheid van de parlementsleden zelf wijzen. Alleen samen, over de landsgrenzen heen en over de grenzen van al onze nationale, internationale en interparlementaire instellingen heen, kunnen we de dreiging krachtadig aanpakken, door ideeën en goede praktijken uit te wisselen. De Benelux heeft die boodschap alvast goed begrepen. (*Applaus*)

De heer *Hans Verreyt*, moderator, (B) stelt vast dat we de heer Demeuse nog niet kunnen wegsturen, want er gaan handen in de lucht van leden die vragen wensen te stellen.

De heer *Peter Ester* (N) onthoudt uit dit verhaal dat de heer Demeuse vooral externe bedreigingen ziet. Wat echter met de interne bedreigingen? Turkije en Polen zijn allebei lid van de NAVO. Maar hun reputatie is toch niet helemaal schoon als het over desinformatie en propaganda gaat, althans als we sommige waarnemers mogen geloven. Is dat soort interne kritiek mogelijk? Hoe probeert de NAVO zijn lidstaten op één lijn te krijgen?

De heer *Pim van Ballekom* (N) heeft min of meer dezelfde vraag voor de heer Graas. Ook de lidstaten van de Raad van Europa worden met het fenomeen van het nepnieuws en de desinformatie geconfronteerd. Zij proberen alle een beleid uit te stippelen. We moeten durven zeggen dat het probleem groter is bij sommige leden dan bij andere. Kunnen we sommige van die lidstaten nog wel democratieën noemen, zo vragen we ons samen met de heer Navalny af. Hoe verlopen de interne discussies binnen de Raad van Europa? Tast het niet de integriteit en de geloofwaardigheid van de Raad aan wanneer hier te laks mee wordt omgesprongen? De heer Van Ballekom kreeg dus graag wat inkijk in de werking van de raad.

De heer *Bob van Pareren* (N) vraagt zich af of dit wel de taak van de NAVO is. Natuurlijk moet de NAVO nagaan wat de alliantie van buitenaf kan beïnvloeden en bedreigen. Hoe ziet de heer Demeuse de taak van de NAVO?

Van de heer Graas wenst de heer Van Pareren te weten wat hij precies bedoelt met ‘openbare media’?

De heer *Rodrigue Demeuse*, ondervoorzitter van de commissie voor Democratie en Veiligheid en adjunct-hoofd van de Belgische delegatie bij de NAVO, antwoordt op de eerste vraag dat interne bedreigingen dikwijls samengaan met externe bedreigingen. Bij de bestorming van het Capitool bijvoorbeeld kon Rusland een rol spelen, naast de volledig binnenlandse extremistische bewegingen. Dat kan de Amerikaanse maatschappij destabiliseren. Daarover kan de parlementaire assemblee van de NAVO discussiëren. Er zijn soms harde discussies over de rol van lidstaten, zoals Turkije. Belangrijk is om te proberen vooruit te gaan, lessen te trekken en een dialoog te voeren. De oprichting van een centrum voor democratische veerkracht (*Center for Democratic Resilience*), waar men dan constant externe en interne zwakke plekken kan definiëren en analyseren om de beste antwoorden te vinden, past hierin. Die voortdurende screening kan dan ook de problemen met Polen en Turkije blootleggen en tot oplossingen leiden.

Men moet zich realiseren dat de NAVO van het begin af en vooral de alliantie van democratieën is. Dat was het eerste doel, voor het een veiligheidsalliantie was. Ze heeft een belangrijke rol te spelen bij het beschermen van de democratie, en desinformatie is een bedreiging voor die democratie. Daar komt een bedreiging van de veiligheid bij als interne of externe krachten gebruik maken van zwakke plekken in de maatschappijen.

De heer *Gusty Graas*, ondervoorzitter van de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa, bevestigt dat er problemen zijn binnen de Raad van Europa met de houding van sommige lidstaten die niet steeds de elementaire regels van de democratie respecteren. De discussie is niet altijd eenvoudig, zeker als het gaat over de rechten van minderheden of over de rechtsstaat. Men probeert steeds een consensus te vinden, maar de laatste tijd is er toch een afstand tussen de meerderheid van de landen en enkele andere. Er wordt steeds moeite gedaan om die landen te overtuigen om de basisfilosofie van de Raad van Europa te respecteren. Soms geeft dat aanleiding tot tegenstellingen en enkele rapporten werden niet eenparig aangenomen omdat enkele landen zich niet schikken naar de democratische beginselen van de Raad van Europa. Dat de Raad van Europa niet uit één mond spreekt, kan de geloofwaardigheid soms aantasten. Een voorbeeld zijn de Russische verkiezingen. De heer Graas is ook lid van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa, die geen waarnemers heeft willen sturen omdat Rusland hun aantal wilde beperken vanwege Covid. In de Verenigde Staten waren er vorig jaar geen beperkingen, hoewel de pandemie toen ook al aan de gang was. De Raad van Europa wilde toch ter plaatse zijn. Het is belangrijk dat alle landen worden aangespoord om de basisbeginselen toe te passen.

De tweede vraag was, wat bedoeld wordt met ‘openbare media’. In verschillende landen heeft de Staat overeenkomsten gesloten met sommige mediaorganisaties die verantwoordelijk zijn voor het verspreiden van neutrale informatie. Ze zijn geen ‘slaven’ van de regering, hun opdracht is neutraliteit. Dat is ook een belangrijk element bij het bestrijden van *fake news*.

V. Overheden en desinformatie

De heer *Hans Verreyt*, moderator, (B) meent dat we deel IV kunnen afsluiten. We hebben de platformen en de klassieke media al gehoord, we hebben het over de rol van Europa en de NAVO gehad. In een laatste onderdeel zullen we de rol van de overheid belichten. De minister-president van de Duitstalige Gemeenschap kon jammer genoeg niet aanwezig zijn, we zullen het moeten stellen met zijn videoboodschap.

De heer *Oliver Paasch*, minister-president van de Duitstalige Gemeenschap, (B) (videoboodschap) begint met zich te verontschuldigen voor zijn afwezigheid: samen met de premier ontmoet hij vandaag mevrouw Merkel.

Over de problematiek van het *fake news* heeft hij wel wat te melden. Het fenomeen is niet nieuw en het betekent een reëel gevaar voor de democratische samenlevingen, we moeten het dus ernstig nemen. Het overgrote deel van de communicatie verloopt vandaag, dankzij de snelle technologische vooruitgang, via digitale circuits, waaronder natuurlijk de sociale media. Deze digitalisering van de communicatie is enerzijds toe te juichen, ze draagt immers veel mogelijkheden in zich.

De keerzijde is natuurlijk dat ook desinformatie zich zeer snel en massaal kan verspreiden, zelfs zonder dat we er ons van bewust zijn. Dit soort informatie spreekt mensen aan, de professionele journalisten hebben ernstige concurrentie gekregen van opiniemakers die op grote schaal ongecontroleerde feiten, geruchten, meningen kunnen verspreiden. Deze verspreiders van desinformatie doen dat met de bedoeling mensen bang te maken, de samenleving te verdelen, het vertrouwen in de democratie uit te hollen. Onweerlegbare wetenschappelijke feiten moeten plaats ruimen voor een alternatieve werkelijkheid, waardoor de gemeenschappelijke basis waarop een samenleving stoelde, stilaan verdwijnt.

Ook de Duitstalige gemeenschap in België blijft niet gespaard, dat merkt de minister-president geregeld in zijn gesprekken met burgers. Dat wordt ook bevestigd door een onderzoek van een Duits enquêtebureau. Valse berichten zijn niet langer beperkt tot louche sites of portalen, men vindt ze dagelijks overal, jammer genoeg dus ook op plaatsen waar ze nietsvermoedend worden geslikt door zeer grote groepen mensen. Ze zijn als het waar sociaal geaccepteerd. Het is nog altijd een minderheid die *fake news* verspreidt, maar die minderheid laat zich wel zeer luid horen.

Het is onze taak als beleidsmakers om desinformatie tegen te gaan, om leugens te ontmaskeren, om aan te tonen hoe gevaarlijk *fake news* wel kan zijn voor de samenleving. Tegelijk mogen we de verspreiders en lezers van dat nepnieuws niet diaboliseren, ze niet uitsluiten uit de samenleving, want dan werken ook wij mee aan de tweedeling in de maatschappij, terwijl het net onze taak is om te verzoenen en samen te brengen.

Als we de democratie een dienst willen bewijzen, moeten we zorgen dat we het vertrouwen van de burgers in de democratische structuren waard zijn. We mogen niet in zwart en wit denken, de waarheid ligt meestal in het midden. Dat is ook het geval als het over *good governance* gaat. Oplossingen voor maatschappelijke problemen zijn zelden simpel. De verspreiders van desinformatie houden het wel simpel: ze verspreiden een hapklare boodschap die mensen bang maakt en ze dragen simplistische oplossingen aan voor complexe problemen. Daarmee zwengelen ze de haat aan, ondergraven ze het vertrouwen en schaden ze de samenhang van een samenleving.

Het is aan ons om dit te keren. Als we die strijd niet zeer doordacht aangaan, riskeren we dat er parallelle werelden opduiken, waar iedereen enkel nog het gesprek aangaat met gelijkgezinden en dus steeds maar weer bevestigd wordt in de eigen onvoldragen overtuiging. Ook in een complexe wereld moeten we blijven zoeken naar een gemeenschappelijke realiteit, een basiswaarheid die door iedereen gedeeld wordt. Vrije meningsuiting is een basisrecht, maar ze mag niet dienen om gratis allerlei foute percepties te creëren. Die vrije meningsuiting wordt een farce als er bewust valse feiten worden verspreid.

Kritiek op politieke systemen, personen en daden kan terecht en legitiem zijn. Kritiek is noodzakelijk voor de hygiëne van een maatschappij, zeker in crisistijden. Maar dan moet het debat open en eerlijk worden gevoerd, geanimeerd maar met gelijke wapenen. Geen dovemansgesprek, maar een gesprek in een geest van respect en dialoog. Zo een debat kan er maar zijn als men kritisch staat én tegenover de acties van de overheid én tegenover het nepnieuws en de desinformatie. Volgens een RTBF-onderzoek denkt een kwart van de ondervraagden dat onze parlementaire democratie vervangen moet worden door een ander systeem, een derde is van oordeel dat de macht het best geconcentreerd zou worden in de handen van één sterke leider.

Zoiets verontrust de heer Paasch in hoge mate. Het vertrouwen tussen politiek en burger moet dringend worden hersteld. Beide partijen moeten met elkaar spreken en naar elkaar luisteren, op basis van echte feiten. In dat opzicht juicht hij het toe dat het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap twee jaar geleden zo een permanente dialoog met de burgers in het leven heeft geroepen. Dat zijn manieren om de groeiende kloof te dichten. De representatieve democratie zou baat vinden bij elementen uit de directe democratie.

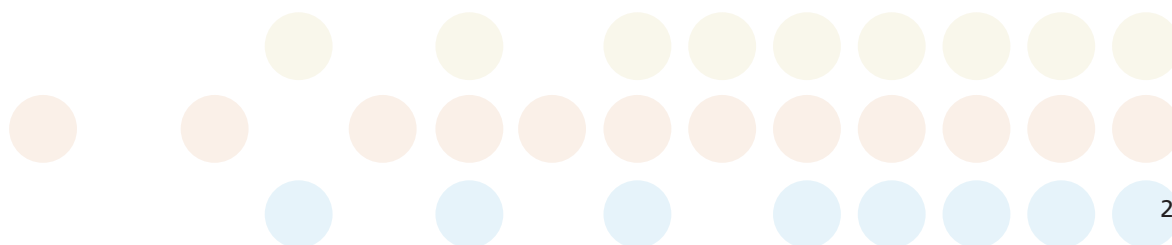
De heer Paasch wenst de vergadering nog een vruchtbaar debat toe. (*Applaus*)

De heer *Hans Verreyt*, moderator, (B) stelt vast dat de volgende spreker zowel aan de universiteit van Amsterdam als aan die van Brussel is verbonden. Vanuit Beneluxstandpunt is dat toe te juichen, want zo luisteren we naar iemand die zijn blik over twee landen laat gaan.

Prof. dr. *Joris van Hoboken*, universitair hoofddocent, Instituut voor Informatierecht, Universiteit van Amsterdam, en hoogleraar Vrije Universiteit Brussel, licht in zijn presentatie (via videoverbinding) het juridische kader voor de aanpak van verspreiding van desinformatie via internetdiensten toe. Daarover heeft hij, met het team van het Instituut voor Informatierecht, in 2019 onderzoek verricht voor het Nederlandse ministerie van Binnenlandse Zaken. Dat ging ook over de regulering van politieke advertenties. In 2020 werd dat rapport aan het Nederlandse Parlement bezorgd. Het is nog steeds actueel en is op internet beschikbaar.

De definitie van desinformatie is “aantoonbaar foute of misleidende informatie die wordt gecreëerd, gepresenteerd en verspreid voor economisch gewin of om het publiek opzettelijk te bedriegen, en die schade in het publieke domein kan veroorzaken.” Deze definitie wordt ook door de Europese Commissie gebruikt en is iets breder dan de definitie van de Nederlandse overheid.

In Nederland en een aantal andere landen past men een redelijk complex samenspel van juridische elementen toe, een combinatie van Europese regulering, bescherming van de fundamentele wetten vanuit de Raad van Europa, nationale regelingen en zelfregulering. De bescherming van de vrije meningsuiting vormt de grens voor het overheidsoptreden en een basis voor beleid en wetgeving.

Bij de algemene conclusies gaat het rapport in op de vrijheid van meningsuiting en de standaarden voor de bescherming van eventueel foutieve informatie, van politieke advertenties en van de media en op de grenzen voor overheidshandelen en -regulering. De vrijheid van meningsuiting is duidelijk een grens voor overheidsinmenging, maar er zijn ook positieve verplichtingen ten aanzien van pluralisme in de media, het scheppen van de voorwaarden voor de uitoefening van de vrije meningsuiting, in actieve zin en in de zin van toegang krijgen tot informatie.

Het wettelijke kader is heel breed en heel diffuus: er zijn verschillende beleidsniveaus en allerlei sectorale wetgeving is van toepassing. Dat maakt het ingewikkeld. Veel types desinformatie zijn al gereguleerd als die extreme vormen aanneemt, zoals commercieel misleidende informatie of foutieve informatie verspreiden over andere mensen. Het wettelijke kader hangt af van de sector, de context en het type desinformatie. Een belangrijk aandachtspunt is het toezicht. Door het brede en diffuse kader zijn er verschillende toezichthouders (op de media, de wetten, de persoonsgegevens) en daartussen is een redelijk beperkte samenwerking.

Aandachtsgebieden zijn de rol van de internetdiensten, de platformen, en hun aansprakelijkheid en verantwoordelijkheid. Dat is afhankelijk van het soort dienst en hun handhavingsmogelijkheden. Zo spelen bijvoorbeeld messaging diensten geen rol bij het verspreiden van informatie.

Op Europees niveau is juridisch het belangrijkste de Digital Services Act die een nieuw kader schept voor de aansprakelijkheid en de verantwoordelijkheid van de internetdiensten en meer transparantie, procedurele voorwaarden en risicobenadering voor de grootste diensten oplegt. Een belangrijk punt is ook de bescherming van persoonsgegevens, een belangrijke systemische waarborg als die goed gehandhaafd wordt. Het toezicht op de internetdiensten is gefragmenteerd. Het specifieke toezicht is relatief zwak ontwikkeld, daar is ook de Digital Services Act een belangrijk ankerpunt. De relevantie van het strafrecht en van de rol van veiligheidsdiensten werd onderzocht voor de Nederlandse situatie en er werd geen grond gevonden voor additionele normstelling of uitbreiding van bevoegdheden.

Ten slotte belicht de heer Van Hoboken de aanbevelingen. *Desinformatie* is een beleidsterm, geen juridische term, het is een heel breed fenomeen. Het gebruik van de term *fake news* wordt ontraden vanwege de impact die dat op de mediavrijheid kan hebben. Er is verder onderzoek nodig naar de strafrechtelijke normering van onlinemanipulatie. Er moet daarbij gekeken worden naar bewust foute informatie verspreiden in combinatie met gebruik van nieuwe verspreidingsvormen, zoals bots en datagestuurde manipulatie. Er wordt aandacht gevraagd voor de verschillende beleidsniveaus: het is belangrijk dat de juiste dingen op het juiste niveau gebeuren. De EU speelt een belangrijke rol bij het reguleren van de grote platformen. Waar Europa weinig of geen competentie heeft, moet de EU faciliterend optreden en in ieder geval het nationale niveau niet in de weg zitten. De grondslag voor regulering is vrijheid van meningsuiting, in het bijzonder de waarborg van het pluralisme. Er moet ook rekening worden gehouden met de rechten van de gebruikers. Er moeten procedures zijn voor het verwijderen van informatie. Samenwerking tussen toezichthouders wordt aanbevolen en er zijn verbeteringen nodig op het vlak van de transparantie. (*Applaus*).

De heer *Patrick Verniers*, directeur *Service d'appui au Conseil supérieur de l'éducation aux médias* (België), volgt de debatten al sinds vanmorgen en hij vraagt zich af of niet stilaan de mentale uitputting dreigt. We hebben al zeer veel informatie over ons heen gekregen betreffende het fenomeen van de desinformatie. Het fenomeen is zo breed en allesomvattend dat hij zich, samen met de moderatrice van de ochtendvergadering, afvraagt wat men achteraf met al deze nieuwe inzichten zal aanvangen. Het raakt aan de hedendaagse democratie, aan ons eigen mediagebruik, aan de rol van de industrie, aan mechanismen van regulering en autoregulering enzovoort. De heer Verniers moet jammer genoeg meedelen dat hij nog nieuwe elementen aan het debat zal toevoegen die alles nog wat ingewikkelder zullen maken.

Hij stelt zichzelf even voor: hij is directeur van de *Conseil supérieur de l'éducation aux médias* van de Fédération Wallonie-Bruxelles. Iedereen heeft vandaag het fenomeen van desinformatie vanuit zijn eigen bevoegdheid, specialiteit, instelling benaderd. De heer Verniers zal dat ook doen en zich dus toeleggen op de opvoeding tot mediavaardigheid. Dat is een essentiële taak als men de jongeren en burgers wil wapenen, dat zei onlangs ook nog de Amerikaanse specialiste Tessa Jones, die momenteel in opdracht van de NAVO in Europa nagaat hoe het staat met dat soort opvoeding. Ook de instelling waarvan de heer Verniers directeur is, zal deze dame binnenkort horen.

Die Waals-Brusselse hoge raad is opgericht door het Parlement en wordt gefinancierd door de overheid. Dat gebeurde in 2008 toen er al wel veel over propaganda en commerciële reclame werd gepraat, maar nog niet zoveel over desinformatie. Zulke onafhankelijke organen zijn echt wel nodig, aldus de heer Verniers, al zijn ze voorlopig niet erg talrijk in Europa. Hij heeft hier vandaag hoopgevende voorstellen gehoord over de zelfregulerende en opvoedende taak van de grote platformen, maar we mogen dat zeker niet aan hen alleen overlaten. Het moet buiten het mediasysteem worden gebracht. Regulering en opvoeding door neutrale instellingen is nodig.

Zijn uiteenzetting zal verder uiteenvallen in vier grote hoofdstukken: de uitdaging van de desinformatie, de rol van de mediaopvoeding, de bestaande initiatieven en de perspectieven voor de toekomst.

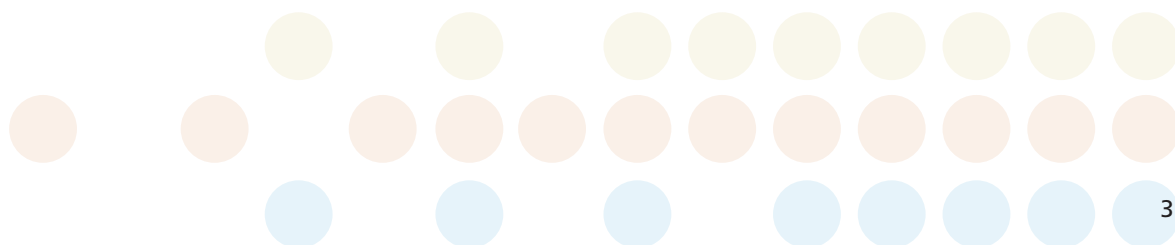
Dat desinformatie ondertussen een grote uitdaging vormt, daarover is iedereen het eens. Het is een complex debat, want wie kan de vraag beantwoorden hoe je het ware van het valse onderscheidt. Dat debat kunnen we hier niet ten gronde voeren. Zoals de vertegenwoordiger van Facebook zei, zo denkt ook de heer Verniers dat er schaal bestaat tussen het absoluut valse en het absoluut juiste. De meeste dingen situeren zich ergens op die schaal, en dat maakt het voor de gebruiker extra moeilijk. Hoe moet hij dit complexe register beheren?

Desinformatie heeft raakpunten met complotdenken, met propaganda, met radicalisering, met cyberpesten. Alles is met alles verbonden. Een echte opvoeding tot mediavaardigheid kan zich dan ook niet beperken tot het fenomeen van de desinformatie alleen, hooguit is dat de smalle toegangspoort tot een veel bredere wereld.

Verschillende sprekers hebben desinformatie hier al gedefinieerd: steeds ging het over een moedwillige act om het publiek te misleiden. Het is dus een manier om te manipuleren, een soort propagandastrategie die communicatiekanalen misbruikt om fout te informeren. Naast individuen zijn het ook de politieke en de economische spelers die zich eraan bezondigen. Misleiding kan dus een politiek of een commercieel doeleinde hebben.

Als we het fenomeen vanuit educatief standpunt bekijken, trekken we het debat wat breder open. Hoe kunnen mensen hun weg vinden in het informatiedoolhof dat door internet en sociale media almaar complexer wordt? Hoe kan iemand zich op een respectvolle en verantwoordelijke manier leren uitdrukken op die nieuwe media?

Toen in 2018 het fenomeen van de desinformatie ineens veel aandacht begon te krijgen van de politieke wereld en van de pers, heeft de heer Verniers, als docent in mediavaardigheid, een krantenbijdrage geschreven waarin hij ervoor pleitte om *fake news* eerder preventief en via onderwijs aan te pakken dan via wetten. We zijn nu meer dan drie jaar later en hij ziet zich genoodzaakt zijn mening bij te stellen: opvoeding alleen zal niet volstaan.

Dat neemt niet weg dat opvoeding en mediaonderricht nog altijd een wezenlijke rol te spelen hebben. Regulering en auto-regulering hebben hun grenzen, ze dragen immers het gevaar in zich dat bepaalde basisrechten worden geschonden. De platformen hebben het moeilijk om de grens vast te stellen tussen informatie en desinformatie en regulering vanboven dreigt al snel door de overheid gestuurde censuur te worden. Met opvoeding leg je de verantwoordelijkheid meer bij de gebruiker, de burger die blijf kan geven dan van zijn eigen mediavaardigheid.

Opvoeden bestaat erin dat je een gevaar transformeert in een risico. Noch met regulering, noch met opvoeding zul je het fenomeen desinformatie een halt kunnen toeroepen, daarover hoeven we ons geen illusies te maken. Het beste wat we op middellange en lange termijn kunnen doen, is het bewustzijn aanleren dat allerlei groepen ons van alle kanten proberen te manipuleren met kromme redeneringen en (deels) valse informatie. Als ik me bewust ben van dat risico, is het gevaar al voor een stuk bezworen.

Welke vaardigheden proberen we bij te brengen? We moeten soorten informatie leren herkennen en beseffen dat informatie zelden of nooit helemaal neutraal is. We moeten ook sociale vaardigheden ontwikkelen en beseffen dat we alle informatie tot ons nemen in een sociale omgeving, dat kunnen naasten of mensen ver weg zijn, bekenden of onbekenden, anoniem of met duidelijke signatuur. En tot slot gaat het om technische vaardigheden: hoe meer men onderlegd is in het gebruiken van zoekmachines en informatiebronnen, hoe makkelijker het is om slim te surfen en bronnen te vergelijken. Het gaat dus om een passieve competentie, namelijk informatie kunnen lezen, herkennen, ontcijferen, evalueren, doorprikken, en een actieve competentie, namelijk zelf op een verantwoorde manier informatie schrijven en verspreiden. Het gaat om kritische zin, maar die is niet alleen individueel. Het ontwikkelen van een kritisch bewustzijn is een complex en progressief proces dat maar kan slagen in confrontatie met anderen. Mensen moeten leren luisteren, nieuwsgierig zijn, interpreteren, discussiëren, bescheiden zijn.

Hierna staat de spreker even stil bij de rol van de media zelf bij deze opvoeding tot mediavaardigheid. We moeten af van het idee dat mensen, en dan vooral jongeren, zich enkel nog zouden informeren via de sociale media. De traditionele media spelen zeker nog een rol. De media moeten hun aanbod diversifiëren om zo in te spelen op hun zeer diverse publiek, een publiek van alle leeftijden, ze moeten de nieuwsgierigheid prikkelen en een rijk informatieaanbod brengen. Belangrijker dan de zogenaamde harde strijd tegen de desinformatie is het ontwikkelen van een mediabewustzijn.

Er worden heel veel initiatieven genomen en tools ontwikkeld, binnen de Europese Commissie, binnen de Raad van Europa, binnen de Unesco en elders, om de desinformatie te bekampen. Er is het door de Europese Commissie gefinancierde Open Digital Media Observatory dat transnationale hubs opent in die strijd. Binnenkort komt er een Belgisch-Nederlandse en een Belgisch-Luxemburgse hub.

Welke perspectieven kan de heer Verniers ons voorhouden? Zich baserend op een rapport van de Franse Academie voor Wetenschappen wijst hij met klem op de sociale kwetsbaarheid van velen. Niet alle mensen zitten in een bevoorrechte familiale, culturele en sociale omgeving. Wie geen werk heeft of materiële zorgen kent, in een problematische gezinssituatie zit, weinig toegang heeft tot onderwijs en cultuur, is dikwijls ook benadeeld in zijn omgang met de digitale wereld: hoe te informeren en beoordelen, hoe de nodige kritische afstand nemen.

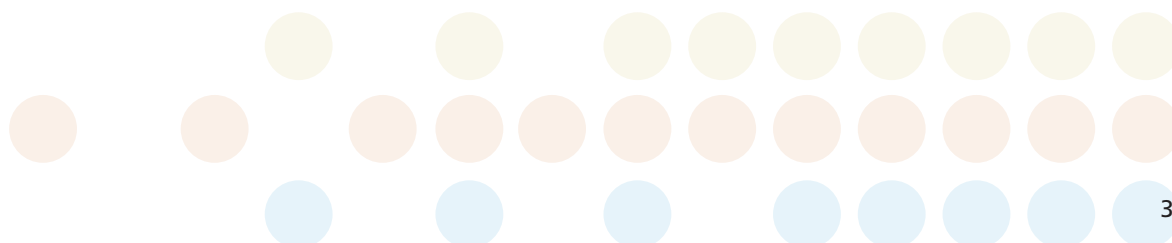
De heer Verniers zet een aantal vaststellingen en aanbeveling nog één keer op een rij. De mogelijkheden van de regulering en de autoregulering zijn beperkt. We moeten afstappen van de idee dat we op korte tijd snelle succesjes kunnen boeken in de strijd tegen desinformatie, het is een gevecht van lange adem, want dit fenomeen zal niet zomaar verdwijnen. Daarom ook moeten we onze benadering en onze instrumenten diversifiëren en moeten we investeren in een opvoeding tot mediavaardige burgers, waarbij we ons zowel op jongeren als op volwassenen richten, en met een bijzondere aandacht voor meer precitaire groepen. De strijd heeft ook nood aan versterkte partnerschappen tussen de overheid, de officiële media en de netwerken van sociale media. Een complex probleem verdient altijd een multidisciplinaire aanpak. Reguleren en opvoeden moeten hand in hand gaan, waarbij men beseft dat nationale regels niet veel uithalen in een context van wereldwijd vertakte sociale media. Op het vlak van opvoeding kan de nationale overheid wel veel betekenen. En tot slot moeten we ook anticiperen op nieuwe fenomenen, zoals de geautomatiseerde media die mensen sterk trachten te beïnvloeden en die dus nieuwe risico's met zich meebrengen. (*Applaus*)

Mevrouw *Debora Plein*, coördinator BEE SECURE, ministerie van Onderwijs, Kinderen en Jongeren (Luxemburg), kan haar presentatie kort houden omdat de vorige spreker al heel wat toegelicht heeft. Ze zal een concreet voorbeeld geven van de aanpak van desinformatie in Luxemburg. Ze stelt BEE SECURE voor, een regeringsinitiatief waarin drie ministeries samenwerken, het ministerie van Nationale Opvoeding, Kinderen en Jeugd, het ministerie van Economie en het ministerie van Gezin, gecoördineerd door de Nationale Jeugddienst (SNJ) in nauwe samenwerking met de KJT. Het maakt deel uit van een Europees project, want communicatie binnen een Europees netwerk met soortgelijke organen is erg belangrijk.

De acties van BEE SECURE steunen op vier pijlers. De eerste is sensibilisering en informatie met betrekking tot de risico's van de onlinewereld voor kinderen en jongeren en hun mondiger maken; de tweede is individuele begeleiding en informatieverstrekking, anoniem en gratis; de derde pijler is de BEE SECURE hotline waar illegale content anoniem kan worden gemeld; en de vierde is monitoring van de online ervaringen van kinderen en jongeren.

Alle gevaren en risico's van internet zijn het thema van BEE SECURE, mevrouw Plein licht een paar van de grootste gevaren die de laatste tien jaar werden vastgesteld, toe. Hoe informatie te benaderen, is altijd een thema geweest. De positieve benadering is zich informeren, zich de nodige vragen stellen, informatie kritisch benaderen. Er staat ook informatie op de website over de verschillende risico's, waarvan desinformatie een van de belangrijkste is. BEE SECURE gaat naar evenementen, verzorgt opleidingen en produceert materiaal om kinderen en jongeren te bereiken, in het bijzonder om campagnes te voeren; in 2019-2020 werd een grote campagne gehouden over desinformatie, *#checkyourfacts*.

Een van de belangrijkste aanbevelingen is altijd om zich de vraag te stellen wat de bron van informatie is, of die betrouwbaar is en wat andere bronnen zeggen. Elk advies is precies en concreet. Er werd ook een video van drie minuten gemaakt over desinformatie, die viraal ging in Luxemburg. Zoiets is belangrijk als men mensen wil bereiken die veel gebruikmaken van sociale media. We hebben veel kennis over het tegengaan van desinformatie, de vraag is hoe die over te brengen naar de mensen die we willen bereiken. Belangrijk is het uitgebreide aanbod van opleidingen voor kinderen en jongeren. Daarnaast zijn er publicaties, die binnen en buiten deze opleidingen worden aangeboden, er worden campagnes gevoerd en er is heel wat perscommunicatie. BEE SECURE is relatief goed bekend, iets wat elk jaar gemeten wordt.

De campagne *#checkyourfacts* werd gevoerd met thematische dossiers die gecreëerd werden in samenwerking met de *Conseil de Presse* en het *Zentrum fir Politesch Bildung*, die gebruikt werden op de website en bij opleidingen. Samenwerking met nationale partners en experts is erg belangrijk. Ook in samenwerking met het *Zentrum fir Politesch Bildung* werd de website *filterbubble.lu* ontwikkeld, in het Engels, Frans en Duits. Daar kan men nagaan in welke mate men er zelf mee te maken heeft. Iedereen kan er goede bronnen vinden.

Opleidingen zijn belangrijk in het aanbod van BEE SECURE. Een BEE SECURE alertheidstraining is in Luxemburg al tien jaar verplicht in de zevende graad. Vanaf dit jaar zit er ook ‘digital sciences’ in het aanbod. Andere opleidingen gaan over andere thema’s, zoals wachtwoorden en *cyberbullying*. Het is belangrijk om de omgeving te betrekken als men jongeren wil bijstaan. Eén opleiding gaat in het bijzonder over desinformatie. Er is ook aandacht voor de ouders. Zij hebben altijd veel vragen. Die kunnen ook worden gesteld via de hulplijn, maar ouders kunnen ook naar een van de informatieavonden komen. Daar wordt altijd gesproken over desinformatie, online risico’s en wat ouders kunnen doen.

Ook voor oudere burgers is er een website, *silversurfer.lu*, en wordt er vorming aangeboden, in de vorm van ‘conferenties’.

Mevrouw Plein geeft een aantal cijfers. Per jaar zijn er duizend opleidingen in scholen, terwijl men tien jaar geleden begon met een tweehonderdtal, nu zijn er ook vijfhonderd in het lager onderwijs, want kinderen maken steeds vroeger gebruik van internet. Die opleidingen zijn niet verplicht, maar de scholen vragen ernaar.

Via de BEE SECURE Stopline kan illegale inhoud worden gesignaleerd. Dat kan anoniem, wat erg belangrijk is omdat de stopline in de eerste plaats werd ingevoerd om online kindermisbruik te rapporteren, tien jaar geleden. Er komen nu veel meldingen binnen van haatspraak, daarbij wordt geen onderscheid gemaakt naargelang van de context, desinformatie of niet. Er verschijnen jaarlijkse rapporten, op de website kan men veel vinden. (*Applaus*)

De heer *Hans Verreyt*, moderator, (B) geeft nu gelegenheid om vragen te stellen aan de sprekers.

De heer *Ton van Kesteren* (N) heeft eerst een vraag voor de heer Van Hoboken. Die waarschuwde voor te veel regulering, omdat anders het dualisme in het gedrang zou kunnen komen. Welke uitingen van desinformatie zou de heer Van Hoboken dan wel juridisch bestrijden?

Een volgende vraag is voor mevrouw Plein. Zij had het, net zoals de heer Verniers, over de bewustmaking van mensen en over het bijbrengen van kritische zin. Dat gebeurt op school en bij allerlei evenementen. Kinderzielen zijn bijzonder ontvankelijk en zij moeten goede informatie leren herkennen. Worden kinderen en jongvolwassenen daarbij dan ook inhoudelijk gestuurd? Worden verspreiders van nieuws gekwalificeerd als betrouwbaar of onbetrouwbaar? Wat voor criteria hanteert men daarbij?

De heer *Bob van Pareren* (N) stelt met genoeg vast dat Luxemburg al ver gevorderd is op het pad van media-opvoeding voor kinderen. Wellicht kan Nederland daar nog wat leren. Hoeveel staat men in België op dit vlak? Daarover kan de heer Verniers ons misschien iets vertellen.

Het rapport van de heer Van Hoboken heeft het ergens in een titel ook over “de regulering van politieke advertenties”. Wat bedoelt hij daarmee? Hij pleit ook eerder voor de term ‘desinformatie’. Maar geeft de term ‘*fake news*’ niet beter weer wat bij een grote groep mensen leeft? Moeten we dan geen stroomlijning in de terminologie brengen?

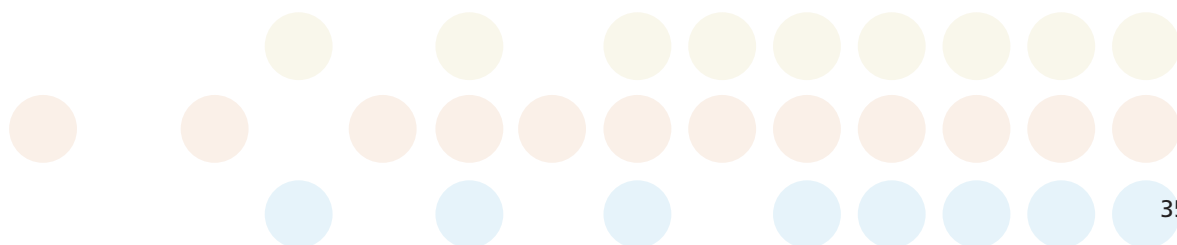
Mevrouw *Debora Plein*, coördinator BEE SECURE, ministerie van Onderwijs, Kinderen en Jongeren (Luxemburg), wil ingaan op de vraag hoe men voor kinderen definieert wat goede informatie is en wat niet. Dat antwoord is natuurlijk niet eenvoudig. Als we bij jonge mensen een bewustzijn trachten te creëren voor onbetrouwbare informatie, leren we hen zich vragen te stellen en dingen kritisch te benaderen. Dat is de algemene regel, maar de concrete praktijk is veel complexer. Je moet het bijna geval per geval bekijken. Soms is de desinformatie zo flagrant dat zelfs kinderen ze meteen herkennen, maar meestal is het nogal flou. Daarom leren we hen om feiten te controleren, om betrouwbare sites van andere te onderscheiden. Er bestaan betrouwbare sites voor kinderen, waar factcheckers de informatie hebben gecontroleerd. We leren hen de verleidelijke zinnestelsels herkennen waarmee kinderen worden misleid. En we leren hen om een vertrouwenspersoon op te zoeken wanneer ze informatie tegenkomen die hen bang maakt of verontrust: ouders, vrienden, de helpline van BEE SECURE, de kindertelefoon. Als er iets niet klopt, blijf er niet alleen mee worstelen.

We mogen als volwassenen ook niet onderschatten in welke mate kinderen elkaar veel bijbrengen. Soms is de eigen leefgroep voor hen het eerste aanspreekpunt, het punt dat ze het meest vertrouwen. Dat ontslaat ons als hulpverlenende overheid niet van de taak om voortdurend te herhalen dat we ook klaar staan met onze hulplijnen en dergelijke.

Mevrouw Plein heeft zich vooral beperkt tot de Luxemburgse situatie, maar ook in de andere Beneluxlanden bestaan er centra voor veiliger internetgebruik, die erg op het Luxemburgse systeem lijken.

De heer *Patrick Verniers*, directeur *Service d'appui au Conseil supérieur de l'éducation aux médias* (België), zal ingaan op de situatie in België. Zijn dienst is nauw gelinkt aan Child Focus. Zoals Wallonië-Brussel zijn hoge raad voor mediaopvoeding heeft, zo heeft Vlaanderen zijn *digital disinformation wave*. Zo zijn er nog andere initiatieven.

Er is ook een brede waaier aan initiatieven nodig om de strategie te diversifiëren. Zo hebben we samen met Amnesty International de tool 'Vivid Questions' opgezet. Als er iets gebeurt dat de sociale media van de jongeren hevig in beweging zet, wordt er binnen de 72 uur gezorgd voor betrouwbare informatie over dat onderwerp. Jongeren en hun leerkrachten sturen bijvoorbeeld een alarm uit en meteen worden redacteurs aan het werk gezet die een eerste antwoord moeten bieden op de excessen van een bepaalde berichtgeving. Zo zorgde de Zuid-Koreaanse fictieserie *Squid Games* voor heel wat heisa, waarbij spelletjes werden georganiseerd met fysieke straffen en dergelijke. Op 72 uur tijd werd een betrouwbare map samengesteld over het onderwerp, bedoeld als werkdocument voor leerkrachten. Daardoor kunnen die zich informeren over het onderwerp en daarna het gesprek erover aangaan met de klas. Dit als tegenwicht voor wat de jongeren allemaal tegenkomen op het internet. Een ander voorbeeld van een gebeurtenis die de gemoederen sterk beroerde en waar 'Vivid Questions' een normaliserende rol kon spelen, waren de incidenten aan en in het Capitool in januari 2021. Met behulp van het dossier kon de leerkracht een vruchtbaar debat aangaan over democratie.

Prof. dr. *Joris van Hoboken*, universitair hoofddocent, Instituut voor Informatierecht, Universiteit van Amsterdam, en hoogleraar Vrije Universiteit Brussel, begint met de vraag of dit moet worden gereguleerd en welke vormen van desinformatie dan moeten worden gereguleerd. Er bestaat een juridisch kader voor de verspreiding van desinformatie, er bestaan dus regels voor de aansprakelijkheid en de verantwoordelijkheid, regels die grenzen stellen aan de verspreiding van onjuiste commerciële informatie, maar op een aantal punten is verbetering mogelijk. Dat doet men in Nederland bijvoorbeeld door meer transparantie op te leggen in de wet op de financiering van politieke partijen. In het algemeen is het fenomeen echter te diffuus, te breed en te gevarieerd om een wet op de desinformatie te maken. Op Europees niveau is er een actieplan, daarnaast is de Digital Services Act van groot belang. Het is goed dat er gewerkt wordt aan een beter juridisch kader voor de platformen. Er is ook een steviger toezicht mogelijk op de procedures die worden gebruikt bij *content moderation*. Het is belangrijk dat telkens wordt gekeken naar de bescherming van de vrijheid van meningsuiting en andere grondrechten.

Bij de regulering van politieke advertenties werd stilgestaan in het rapport. Nieuwe vormen van adverteren, datagestuurd adverteren, de mogelijkheden van profilering en het verspreiden van desinformatie op basis hiervan, verdienen aandacht. Het reguleren van desinformatie via politieke advertenties gaat niet alles oplossen en men moet daarbij goed uitkijken omdat het om politieke uitingen gaat, die in het bijzonder beschermd zijn. Er worden wel nieuwe transparantieregelingen voorgesteld. Dat zijn positieve ontwikkelingen. Bij het reguleren moet men goed kijken wat de definities zijn. Bij een sterke regulering van betaalde boodschappen bestaat de kans dat gedragingen verschuiven naar organische inhoud, de gewone accounts, en dat er andere technieken worden gebruikt. Men moet niet overschatten wat met de regulering van politieke advertenties kan worden bereikt.

Het is zeker niet de bedoeling om de term ‘fake news’ te verbieden. Het is een ingeburgerde term, maar hij wordt ook gebruikt in relatie tot serieuze media om media en journalistiek onderuit te halen, en daarin schuilt een groot gevaar. We zien een trend in de relatie tussen journalistiek en maatschappij, waarbij sprake is van een gegroeide onveiligheid van journalisten en daar kunnen dit soort termen een rol in spelen. Als men iets ‘fake news’ wil noemen, zal dat in ieder geval geen juridische problemen opleveren.

De heer *Hans Verreyt*, moderator, (B) sluit dit onderdeel af en dankt de sprekers.

De *voorzitster* kondigt een korte samenvatting van de dag door mevrouw Grovonius aan. Er blijft na vandaag nog heel wat te doen.

Mevrouw *Gwenaëlle Grovonius*, rapporteur, (B) begint met het bedanken van de sprekers en van de al diegenen die tussenbeide zijn gekomen in de debatten.

Hierna wenst zij even uit haar rol van rapportrice te stappen en terug te komen op een incident dat zich vandaag heeft voorgedaan. Twee collega’s hebben al stevige kritiek geuit op een aantal uitingen van een van onze gasten van vandaag, met name de heer Karskens van *Ongehoord Nederland*. In het voorjaar heeft die zender een video gepubliceerd met daarin achtentwintig niet-gecontroleerde en hoogst twijfelachtige uitspraken over het coronavirus. Mevrouw Grovonius zou dit graag genoteerd zien in het proces-verbaal van de werkzaamheden.

Het was een rijke conferentiedag. Iedereen is er nu wel van doordrongen dat er belangrijke uitdagingen op ons wachten. Het gaat immers om het vrijwaren van onze rechtsstaat en onze democratie, maar tegelijk ook van het recht op vrije meningsuiting.

Fake news en desinformatie zijn geen nieuwe fenomenen, maar ze hebben aanzienlijk aan belang en dus aan dreiging gewonnen nu we met zijn allen wereldwijd zeer intensief de sociale media zijn gaan gebruiken. Men mag nooit vergeten dat wat er zich afspeelt in de virtuele wereld aanzienlijke gevolgen kan hebben in de reële wereld.

De verantwoordelijkheid in het bekampen van het fenomeen ligt bij vele beleidsniveaus, bij veel spelers en ze raakt aan allerlei domeinen, wat het allemaal niet gemakkelijker maakt. De sprekers hebben ons alvast voldoende aandachtspunten en mogelijke acties aangereikt. Mevrouw Grovonius denkt hierbij aan de richtlijnen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, het werk dat op Europees niveau momenteel gebeurt inzake de Digital Service Act, de rol van een eventuele onafhankelijke internationale of nationale regulator, de factchecking en de autoregulering bij de platformen, de samenwerking met en tussen de platformen, de nood aan preciezere criteria en aan transparante evaluatie. Er is ook gewaarschuwd voor te grote persconcentraties en er is aangedrongen op een versterking van de media als publieke dienstverlening. Het ging ook over het noodzakelijke Europese kader voor de artificiële intelligentie. Verder werd ervoor gepleit om de meest kwetsbare groepen bijzonder in het oog te houden, want voor hen is de toegang tot betrouwbare media dikwijls het moeilijkst. Het idee van een digitaal observatorium werd gelanceerd en op het eind van de dag werd gehamerd op het belang van een goede vorming in mediavaardigheid.

De conferentie was weer een uitstekende gelegenheid om de synergie tussen de Baltische Assemblée, de Noordse Raad en het Beneluxparlement te versterken.

Een eenvoudig antwoord op de gewichtige vragen die vandaag zijn gesteld, is niet mogelijk. Als rapportrice engageert mevrouw Grovonius zich ertoe alle inzichten en voorstellen van vandaag te bundelen in een toekomstig document met aanbevelingen. Deze conferentie is dus geen eindstation, maar eerder het begin van een kolossale taak. Het enthousiasme van vandaag stemt mevrouw Grovonius in elk geval hoopvol voor de werkzaamheden van de toekomst. (*Applaus*)

De *voorzitster* vat zeer kort samen dat dit een erg gevulde en vruchtbare dag is geweest. Ze dankt de inleidende sprekers en de deelnemers aan het debat, evenals de vrienden uit de Baltische en Noordse landen. Het is altijd goed om goede praktijken te kunnen uitwisselen en zo van elkaar te leren.

Met deze conferentie wordt het echte werk pas aangevat.

De heer *Pim Van Ballekom* (N) wenst op zijn beurt de voorzitster te bedanken. (*Applaus*)

De *voorzitster* wil nog een woord van dank richten aan alle stafmedewerkers en bodes, in het bijzonder de tolken die zich weer mooi van hun moeilijke taak hebben gekweten. Ook de technici van de Duitstalige Gemeenschap hebben het voortreffelijk gedaan. Laten we zo meteen het vriendschapsglas heffen! (*Applaus*)

De vergadering wordt gesloten om 16.17 uur.

